

RADOSŁAW KRAJNIAK (Toruń)

PREPOZYCI KRZYŻACKIEJ KAPITUŁY KATEDRALNEJ W CHEŁMŻY
W LATACH 1266–1457*

Słowa kluczowe: *Historia kościoła, diecezja chełmińska, kapituła katedralna, duchowieństwo krzyżackie, zakon krzyżacki, prałaci i kanonicy*

Celem niniejszego opracowania jest przyjrzenie się grupie duchownych, którzy spełniając jako członkowie kapituły uroczystą służbę bożą przy katedrze chełmińskiej, osiągnęli najwyższy z kapitulnych urzędów – prepozyturę.

Kapituła chełmińska została powołana do życia 22 VII 1251 r. przez pierwszego biskupa chełmińskiego Heidenreicha, który nadał jej regułę augustiańską¹. Krzyżacki okres w dziejach kapituły rozpoczyna się dopiero od 1264 r., kiedy to doszło do przyjęcia przez kanoników reguły krzyżackiej². Znamy co prawda dwóch prepozytów z okresu przedkrzyżackiego³, jednakże w tym opracowaniu przyjrzymy się tylko tym prepozytom, którzy pełnili swój urząd już po zmianie reguły, a ściślej od 1266 r., kiedy spotykamy pierwszego prepozyta – Krzyżaka, do 1457 r., kiedy odnotowano z kolei ostatniego z prepozytów kapituły, która krzyżacką ostatecznie przestała być po drugim pokoju toruńskim.

---

* Artykuł powstał na bazie pracy magisterskiej pt. „Skład osobowy kapituły katedralnej w Chełmży 1251–1466”, napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Andrzeja Radziwińskiego w Zakładzie Historii Kościoła UMK.

¹ *Urkundenbuch des Bisthms Culm*, bearb. v. C. P. Woelky, Theil I: *Das Bisthum Culm unter dem Deutschen Orden 1243–1466*, Danzig 1885 (dalej cyt. UBC), nr 29; zob. też: A. Radziwiński, *Powstanie i organizacja średniowiecznej kapituły katedralnej w Chełmży*, [in:] *Szkice regionalne. 1. Zapiski chełmińskie*, red. K. Wajda, D. Poliński, Toruń 2003, s. 51–80; idem, *Fundacja i inkorporacja kapituły katedralnej w Chełmży oraz załamanie się misji dominikańskiej w Prusach w poł. XIII w.*, *Zapiski Historyczne* (dalej cyt. ZH), t. 56: 1991, z. 2–3, s. 7–24.

² UBC, nr 71; zagadnienie inkorporacji szczegółowo przedstawia A. Radziwiński, *Powstanie i organizacja*, s. 55–63; idem, *Z dziejów kształtowania i organizacji kapituł krzyżackich. Inkorporacje pruskich kapituł katedralnych do zakonu krzyżackiego*, [in:] *Zakon krzyżacki a społeczeństwo państwa w Prusach: zbiór studiów*, red. Z. H. Nowak, Toruń 1995, s. 123–135; idem, *Fundacja i inkorporacja*, s. 20–21.

³ Są to: Heinrich, wspomniany jako prepozyt 1 II 1255 r. (UBC, nr 37; zob. A. Mańkowski, *Prałaci i kanonicy katedralni chełmińscy od założenia kapituły do naszych czasów*, *Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, t. 33: 1926, s. 59) oraz Walter, prepozyt od 9 II 1255 r. do najpewniej 10 V 1258 r. (UBC, nr 38; *Pommerellisches Urkundenbuch*, hrsg. v. M. Perlbach, Danzig 1882, nr 169; *Preussisches Urkundenbuch. Politische Abteilung* (dalej cyt. Pr. Urk.), Bd. 1, H. 2, bearb. v. A. Sera- phim, Königsberg 1909, nr 50; zob. A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 34, s. 395).

Trudno uznać badania nad dziejami kapituły katedralnej w Chełmży za zaawansowane. Brak szczegółowej monografii dziejów tej korporacji kanonickiej w okresie średniowiecza wydaje się dotkliwy, tym bardziej że swoje pełne monografie mają już dwie pozostałe z pruskich kapituł krzyżackich, pomezkańska⁴ i sambijska⁵. Jeśli chodzi o Chełmżę, to tylko badania nad fundacją, inkorporacją i organizacją kolegium kanoników, głównie dzięki pracom Andrzeja Radziwińskiego, wydają się wystarczające⁶. Ustalenia tego historyka uzupełniają i korygują przestarzałą już monografię prawno-ustrojową kapituły chełmżyńskiej autorstwa Johanna Hoelge⁷. Dużo gorzej wyglądają natomiast badania nad społecznym charakterem kolegium kanoników chełmżyńskich. Praca Alfonsa Mańkowskiego, a szczególnie jej fragmenty dotyczące średniowiecznych losów kanoników, mają już chyba walor jedynie historiograficzny⁸. Trudno za wystarczający uznać również krótki artykuł Karola Górskiego, będący w rzeczywistości podsumowaniem niedoskonałych badań Alfonsa Mańkowskiego⁹, oraz pracę Krzysztofa Mikulskiego, który próbował ustalić mieszczan toruńskich w kapitule chełmińskiej i warmińskiej, przy czym najwięcej uwagi poświęcił czasom wykraczającym poza główne ramy chronologiczne niniejszego opracowania¹⁰. Biogramy członków kapituły chełmżyńskiej do 1309 r., w tym czterech prepozytów, umieścił w swojej pracy Maciej Dorna¹¹. Nie były one jednak pozbawione błędów, co pokazuje recenzja rozprawy poznańskiego historyka autorstwa Radosława Biskupa i piszącego te słowa¹².

⁴ M. Glauert, *Das Domkapitel von Pomesanien (1284–1527)* (Prussia Sacra, 1), Toruń 2003.

⁵ R. Biskup, *Das Domkapitel von Samland (1285–1525)* (Prussia Sacra, 2), Toruń 2007.

⁶ Zob. pozycje zawarte powyżej w przypisach 1 i 2, a także: *Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Władza i społeczeństwo*, red. M. Biskup, R. Czaja, Warszawa 2008, głównie s. 143–176, 384–401, 420–436; A. Radziwiński, *Kościół w państwie zakonu krzyżackiego w Prusach 1243–1525. Organizacja – uposażenie – ustawodawstwo – duchowieństwo – wierni*, Malbork 2006; idem, *Entstehung, Inkorporation und ursprüngliche Ausstattung des mittelalterlichen Domkapitels in Kuhlmeise*, [in:] *Die Domkapitel des Deutschen Ordens in Preußen und Livland*, hrsg. v. R. Biskup, M. Glauert, Münster 2004, s. 33–51; idem, *Biskupstwa państwa krzyżackiego w Prusach XIII–XV w. Z dziejów organizacji kościelnej i duchowieństwa*, Toruń 1999, s. 28–57; idem, *Deutscher Orden und die Bischöfe und Domkapitel in Preussen*, [in:] *Ritterorden und Kirche im Mittelalter* (Ordines militares. Colloquia Torunensia Historica, 9), hrsg. v. Z. H. Nowak, Toruń 1997, s. 41–59.

⁷ J. Hoelge, *Das Culmer Domkapitel zu Culmsee im Mittelalter. Ein Beitrag zur Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte der Domkapitel des Deutschordensstaates in Preussen*, Mitteilungen der Literarischen Gesellschaft Masovia, Bd. 18: 1913, s. 134–161; Bd. 19: 1914, s. 116–148.

⁸ A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 33: 1926, s. 1–109 oraz t. 34: 1927, s. 285–424.

⁹ K. Górski, *Kapituła chełmińska w czasach krzyżackich*, [in:] idem, *Studia i szkice z dziejów państwa krzyżackiego*, Olsztyn 1986, s. 115–121; idem, *Das Culmer Domkapitel in den Zeiten des Deutschen Ordens. Zur Bedeutung der Priester im Deutschen Orden*, [in:] *Die geistlichen Ritterorden Europas*, hrsg. v. J. Fleckenstein, M. Hellmann, Sigmaringen 1980, s. 329–337.

¹⁰ K. Mikulski, *Mieszczanie toruńscy w kapitule warmińskiej i chełmińskiej*, [in:] *Duchowieństwo kapitulne w Polsce średniowiecznej i wczesnonowożytnej. Studia nad pochodzeniem i funkcjonowaniem elity kościelnej*, red. A. Radziwiński, Toruń 2000, s. 101–116.

¹¹ M. Dorna, *Bracia zakonu krzyżackiego w Prusach w latach 1228–1309. Studium prozopograficzne*, Poznań 2004.

¹² Recenzja R. Biskupa i R. Krajniaka z pracy: M. Dorna, *Bracia zakonu krzyżackiego w Pru-*

Przechodząc do głównej treści artykułu, należy podkreślić, iż prepozyci katedralni byli zwierzchnikami kapituły i jako tacy w testacjach wszystkich znanych dokumentów, w których wymieniani byli kanonicy chełmżyńscy, zajmowali pierwsze miejsce. Do nich należało zarządzanie majątkiem oraz reprezentowanie kapituły na zewnątrz¹³. Mieli do pomocy wiceprepozyta¹⁴. Pierwszym źródłowo poświadczonym prepozytem był Heinrich świadczący na dokumencie wystawionym 1 II 1255 r. w Toruniu¹⁵. Był on jeszcze duchownym kapituły katedralnej reguły augustiańskiej. Pierwszym prepozytem krzyżackiej kapituły był natomiast Dietrich poświadczony na prepozyturze w 1266 r. W okresie krzyżackim, a ściślej od 1266 do 1457, najwyższą z kapitulnych godności osiągnęło 28 duchownych, spośród których najdłużej, od 1287 do 1303 r., najpewniej nieprzerwanie, prepozytem był Heinrich von Strassberg (6¹⁶). W porównaniu z innymi duchownymi równie imponująco prezentuje się 8 lat na prepozyturze Nikolausa von Schlochau (22).

Prepozyci wybierani byli na dorocznej kapitule na okres roku. Dopuszczalne jednak było dalsze powierzanie obowiązków piastującemu już wcześniej dany urząd, co nierzadko powodowało obecność jednej osoby przez długie lata na tym samym stanowisku. Analizując skład osobowy kapituły, łatwo zauważyć, że niektórzy spośród jej członków piastowali przeróżne funkcje, raz będąc na przykład prepozytem, później tylko kanonikiem, by następnie znów piastować któryś z urzędów prałackich. Doskonałym przykładem rotacji na urzędach kapitulnych jest chociażby kariera Johanna Copetz (zob. biogram nr 11). To wszystko zdecydowanie odróżniało kapituły krzyżackie od tych zachodnioeuropejskich czy też polskich, gdzie duchowni awansowali w hierarchii, a urzędy prałackie obejmowali dożywotnio¹⁷.

Zasady wyborów na poszczególne urzędy, w tym na prepozyturę, zostały nakreślone w liście, jaki wielki mistrz Konrad von Jungingen wysłał do mistrza inflanckiego Wennemara von Brüggenei w 1395 r.¹⁸ Jak wynika z treści tego listu, na corocznej kapitule każdy z piastujących jakiś kapitulny urząd duchownych zobowiązany był do złożenia na ręce biskupa pieczęci oraz sprawozdania. Następnie dochodziło do ponownych nominacji. Najpierw wybierano prepozyta, stosując w tym przypadku jeden z dwóch sposobów wyboru: *per scrutinium* lub *per compromissum*. Pierwszy sposób polegał na tym, że zwierzchnik diecezji wraz z jednym bądź dwoma kanonikami w sposób tajny przesłuchiwał poszczególnych członków kolegium, pytając, kogo by chcieli widzieć na urzędzie prepozyta. Następnie komisja skrutacyjna liczyła

---

sach w latach 1228–1309. Studium prozopograficzne, Poznań 2004, opublikowana w: ZH, t. 73: 2008, z. 2–3, s. 229–236.

¹³ Państwo zakonu krzyżackiego, s. 165; A. Radziwiński, *Kościół*, s. 59; idem, *Powstanie i organizacja*, s. 67; J. Hoelge, op.cit., Bd. 18, s. 153–154.

¹⁴ A. Radziwiński, *Powstanie i organizacja*, s. 67.

¹⁵ UBC, nr 37 (H. prepositus).

¹⁶ Numer biogramu zamieszczonego w dalszej części pracy.

¹⁷ A. Radziwiński, *Kościół*, s. 192–193; idem, *Powstanie i organizacja*, s. 76–77; idem, *Biskupstwa*, s. 102–105.

¹⁸ UBC, nr 408; A. Radziwiński, *Kościół*, s. 193.

głosy i ten spośród kanoników, na którego padło najwięcej wskazań, otrzymywał prepozyturę. Do niego po wyborze należała inicjatywa w obsadzaniu pozostałych godności kapitulnych. On wskazywał dziekana i jeżeli nie było na sali głosów sprzeciwiających się, kolejny prałat zostawał na następny rok zatwierdzany na urządzie. Tak też wybierano pozostałych prałatów. Drugim sposobem obsady prepozytury był wybór *per compromissum*. Metoda ta polegała na wyborze trzech kanoników, którzy otrzymując pewne pełnomocnictwo, dokonywali wyboru prepozyta, wybierając na ten urząd według własnego uznania jednego z duchownych. Pozostałe urzędy były obsadzane tak, jak to zostało nakreślone wyżej. Urzędy obejmowało się na okres roku i bez ważnej przyczyny w tym czasie biskup nie mógł kanonikowi odebrać urzędu, a jeśli już, to dopiero po konsultacjach w tej sprawie z kapitułą¹⁹.

Prepozytów jako grupę duchownych można poddać pewnej analizie i spróbować wyciągnąć różne uogólniające wnioski. Próbując określić pochodzenie terytorialne i społeczne, należy podkreślić, iż z analizy wyłączeni są prepozyci znani tylko z imienia, a takich odnotowujemy w interesującym nas okresie dziesięciu. Chcąc określić pochodzenie terytorialne przy wykorzystaniu w dużej mierze nazwisk odmiejscowych, nie możemy również zapominać, że należy pochodzenie to traktować dwojako: po pierwsze jako miejsce urodzenia, a po drugie jako miejsce, w którym kanonik został poświęcony przed wstąpieniem w szeregi kapituły²⁰. Niezwykle trudne jest również odtworzenie statusu społecznego duchownych. Powodem tego jest najczęściej szczątkowa postać materiału źródłowego.

Pochodzenie geograficzne z dużym prawdopodobieństwem udało się ustalić dla piętnastu prepozytów, a więc dla ponad połowy. Trzech z nich pochodziło z Torunia: Friedrich von Goldberg (5), Hermann von der Kemenate (9), Johann Ritter (13). Byli to zarazem jedyni przedstawiciele diecezji chełmińskiej na najwyższej z kapitulnych godności. Aż pięciu prepozytów pochodziło z terenu Pomorza Gdańskiego. To dwaj przedstawiciele Gdańska (Lorenz Zankenczyn (17) i Nikolaus Tiergart (20)) i po jednym z Człuchowa (Nikolaus von Schlochau (22)), Tucholi (Nikolaus von Tuchel (23)) i Tczewa (Richard von Dirschau (25)). W grupie prepozytów odnotowujemy również trzech duchownych, których korzeni możemy szukać na Śląsku (Johann Herman (12), Johann von Neisse (14), Nikolaus von Frankenstein (21)) oraz dwóch przybyłych na teren państwa zakonu krzyżackiego w Prusach z Rzeszy niemieckiej (Heinrich von Strassberg (6) oraz Johann von Smalenburg (16)). Jeden z prepozytów pochodził poza tym z diecezji pomezjańskiej (Heinrich von Thymau (7)), a kolejny najpewniej z Warmii (Nikolaus Goldaw (19)). Widoczna jest tu dominacja lokalnej rekrutacji ograniczonej do obszaru władztwa zakonu krzyżackiego w Prusach.

Status społeczny spróbowano określić dla jedenastu prepozytów. Prawie wszyscy pochodzili z rodzin mieszczańskich w tym pięciu z patrycjuszowskich. Jeden

---

¹⁹ A. Radziwiński, *Kościół*, s. 193 i n.; idem *Powstanie i organizacja*, s. 79; idem, *Biskupstwa*, s. 103–104.

²⁰ Zob. uwagi, jakie w podrozdziale poświęconym pochodzeniu geograficznemu kanoników sambijskich przedstawił Radosław Biskup (op.cit., s. 283–290).

prepozyt pochodził z rodu wójtów Strassbergu, ministeriałów Rzeszy (Heinrich von Strassberg (6)). Z patrycjuszowskich rodzin toruńskich pochodzili Friedrich von Goldberg (5), Hermann von der Kemenate (9), a także Johann Ritter (13). Z patrycjatu gdańskiego wywodzili się Nikolaus Tiergart (20) oraz Lorenz Zankenczyn (17). Jako mieszczan należy traktować zapewne Johanna von Neisse (14) (Nysa), Nikolausa von Frankenstein (21) (Ząbkowice Śląskie), Nikolausa von Schlochau (22) (Człuchów), Nikolausa von Tuchel (23) (Tuchola) oraz Richarda von Dirschau (25) (Tczew).

Wśród prepozytów nie brakowało duchownych legitymujących się uniwersyteckim wykształceniem. Z okresu krzyżackiego znamy takich pięciu. Spośród nich prawo na wszechnicy praskiej zgłębiali Nikolaus von Tuchel (23) oraz Nikolaus Goldaw (19). W Wiedniu i Lipsku studiował Nikolaus Tiergart (20), Lorenz Zankenczyn (17) natomiast uzyskał bakalaureat w Rostocku. Nie wiadomo, który z uniwersytetów ukończył Hermann von der Kemenate (9). O jego wykształceniu świadczy jednak niezbitcie tytuł magistra, z którym wystąpił na dwóch dokumentach w 1334 r.

O sporym autorytecie prepozytów chełmżyńskich, którym niewątpliwie cieszyli się przynajmniej w diecezji chełmińskiej, świadczą plany przyznania tym duchownym prawa do nadawania stopni naukowych w tzw. akademii chełmińskiej. Wspomina o tym zarówno przywilej papieża Urbana VI z 1386 r., jak i cesarski przywilej Zygmunta Luksemburskiego z 1434 r. Uprawnień tych prepozyci nie mieli jednak okazji wykorzystać, gdyż wyższej uczelni w państwie zakonu krzyżackiego w Prusach ostatecznie nie udało się założyć²¹.

Ciekawym aspektem mówiącym nieco o aktywności prepozytów chełmżyńskich są ich kontakty ze Stolicą Apostolską. Prepozytów z Chełmży wspomina sporo źródeł proveniencji papieskiej. Byli oni wyznaczani przez papieży na konserwatorów praw biskupów, kapituł, prepozytów kapitulnych (Berthold (2), Johann von Smalenburg (16), Nikolaus von Schlochau (22)). Rozpatrywali także skargi kapituł (Heinrich von Strassberg (6) bądź Hermann (8)), byli wyznaczani do ściągania zaległych dziesięcin (Christian (3) bądź Heinrich von Thymau (7)), a także do wprowadzania na konkretne beneficja określonych duchownych (Johann von Neisse (14)). Także sami prepozyci zwracali się do papieżstwa. Dwóch z nich, Hermann von der Kemenate (9) oraz Johann Ritter (13), wystarało się o odpust zupełny *in articulo mortis*.

Szczegółowe informacje dotyczące wszystkich poznanych dotychczas prepozytów krzyżackiej kapituły w Chełmży zawierają poniższe biogramy ułożone w ukła-

---

²¹ Z. H. Nowak, *Dzieje tzw. Akademii Chełmińskiej*, [in:] *Dzieje Chełmna. Zarys monograficzny*, red. M. Biskup, Warszawa–Poznań–Toruń 1987 (wyd. 2 zmienione), s. 131–133; idem, *Dzieje tzw. Akademii Chełmińskiej*, [in:] *Dzieje Chełmna i jego regionu. Zarys monograficzny*, red. M. Biskup, Toruń 1968, s. 185–189; idem, *Starania o założenie uniwersytetu w Chełmnie w XIV i XV w.*, ZH, t. 31: 1966, z. 4, s. 11, 25, 32–35; B. Kürbisówna, *Próba założenia uniwersytetu w Chełmnie w roku 1386*, [in:] *Opuscula Casimiro Tymieniecki septuagenario dedicata*, Poznań 1959, s. 153.

dzie alfabetycznym, poprzedzone tabelą przedstawiającą duchownych w układzie chronologicznym.

Prepozyci chełmżyńscy 1266–1457

Czas urzędowania	Prepozyt	Nr biogramu
10 IV 1266	Dietrich	4
5 XI 1274(?)–6 I 1276(?)	Werner	28
28 II 1284(?)–31 XII 1286(?)	Nikolaus	18
4 XII 1287–16 V 1303(?)	Heinrich von Strassberg	6
21 VII 1310	Volkmar	27
8 I 1313–11 VI 1314	Hermann	8
1315–6 X 1316(?)	Heinrich von Strassberg	6
21 I 1320(?)–16 IX 1324	Hermann	8
7 VI 1325–23 VII 1325	Berthold	1
28 II 1330–27 IX 1330	Friedrich von Goldberg	5
7 VI 1333–14 IV 1335	Johann von Robec	15
20 VI 1338–21 XII 1339(?)	Christian	3
21 XII 1339(?)–29 IX 1340	Heinrich von Thymau	7
IX 1341	Hermann von der Kemenate	9
20 VII 1343	Johann Ritter	13
30 XI 1343	Heinrich von Thymau	7
24 VI 1345(?)–11 VI 1346(?)	Heinrich von Thymau albo Johann Ritter	7, 13
11 VI 1346–16 I 1363(?)	Johann Ritter	13
9 VI 1367–26 VIII 1367	Peter	24
1 I 1369	Johann von Smalenburg	16
5 II 1374–14 VII 1374	Nikolaus von Frankenstein	21
1 XI 1374–10 XI 1374(?)	Johann von Neisse	14
8 V 1375	Johann von Neisse albo Johann von Smalenburg	14, 16
2 VII 1376–27 XII 1380	Johann von Smalenburg	16
14 II 1394–16 X 1399/28 III 1401(?)	Berthold	2
27 I 1400(?)–5 I 1408	Nikolaus von Schlochau	22
2 IV 1410	Nikolaus von Tuchel	23
30 IX 1411–26 II 1414	Johann Copetz	11
1 XI 1416–około 1419	Steffan Medardi	26
4 VIII 1421–16 XI 1422	Nikolaus Tiergart	20
11 VI 1425–1428	Nikolaus Goldaw	19
2 II 1429	Johann Copetz	11
około 1446–25 IX 1450	Johann	10
23 III 1453	Richard von Dirschau	25
12 IV 1457–23 IX 1457	Lorenz Zankenczyn	17
XV w.	Johann Herman	12

BIOGRAMY PREPOZYTÓW CHEŁMŻYŃSKICH
W UKŁADZIE ALFABETYCZNYM**1. Berthold** („Bertoldus”, „Bertholdus”, „Bartholdus”)²²

Pierwszy raz został odnotowany w źródłach pod datą 7 VI 1325 r., od razu jako prepozyt²³. Zwierzchnikiem kapituły był z całą pewnością jeszcze miesiąc później²⁴. Przez następne kilka lat nie występuje, ale już kanonik o tym imieniu poświadczony w 1330 i 1333 r. to najpewniej ta sama osoba²⁵. W 1334 r. Berthold ponownie objął istotną funkcję, tym razem oficjała chełmińskiego, na którym to urzędzie ostatni raz wspomniany został 21 VI 1341 r.²⁶ Jako oficjał nadal pozostawał członkiem kolegium kanonicznego w Chełmży, o czym świadczy choćby dokument z 21 VI 1341 r., w którym Berthold jako świadek dokumentu biskupa chełmińskiego Ottona został określony jako „noster officialis et canonicus ecclesie nostre Culmensis”. Dodajmy, że dokument ten nie był znany A. Mańkowskiemu, który karierę Bertholda w charakterze oficjała „zakończył” 29 IX 1340 r.²⁷

2. Berthold („Bertoldus”, „Bertold”)²⁸

Przez całą swoją oświetloną źródłowo karierę w kapitule chełmżyńskiej sprawował funkcję prepozyta. Pierwszy raz poświadczony został 14 II 1394 r.²⁹, następnie w roku 1396³⁰ oraz 5 V 1399 r., kiedy to właśnie niewymieniony z imienia prepozyt chełmżyński (z całą pewnością Berthold), wraz z prepozytami wrocławskim i kruszwickim, został mianowany przez papieża Bonifacego IX konserwatorem praw biskupa płockiego i tamtejszej kapituły na 10 lat³¹. Był niewątpliwie prepozytem jeszcze 16 X 1399 r.³², choć możliwe, że na najwyższej z prałackich godności był obecny dłużej. Z okresu od 27 I 1400 do 28 III 1401 r. znamy bowiem

²² A. Mańkowski uważał, że w kapitule chełmińskiej w tym okresie mamy do czynienia z Bartholdem (*Prałaci*, t. 33, s. 9) i Bertoldem (*Prałaci*, t. 33, s. 12). Są to jednak z całą pewnością jedynie dwie różne formy tego samego imienia i odnoszą się one do tego samego duchownego.

²³ A. Mańkowski, *Dokument biskupa chełmińskiego Ottona z r. 1325*, Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu (dalej cyt. ZTNT), t. 6: 1923, nr 2–3, s. 36–38.

²⁴ Pr. Urk., Bd. 2, hrsg. v. M. Hein, E. Maschke, Königsberg 1932–1939, nr 519 (23 VII 1325 r.).

²⁵ UBC, nr 226 (28 II 1330 r.), nr 236 (7 VI 1333 r.).

²⁶ Ibid., nr 244 (10 XI 1334 r.), nr 247 (14 IV 1335 r.), nr 261 (20 VI 1338 r.); Pr. Urk., Bd. 3, hrsg. v. M. Hein, H. Koeppen, Königsberg 1944, nr 233 (31 III 1339 r.), nr 324 (29 IX 1340 r.), nr 376 (21 VI 1341 r.).

²⁷ A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 33, s. 12.

²⁸ Zob. jego biogram w: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 33, s. 12–13.

²⁹ UBC, nr 401 (14 II 1394 r.).

³⁰ Ibid., nr 409 (28 I 1396 r.).

³¹ *Bullarium Poloniae* (dalej cyt. Bull. Pol.), t. 3: (1378–1417), wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Rzym–Lublin 1988, nr 603.

³² UBC, nr 424 (16 X 1399 r.).

trzy wzmianki proveniencji papieskiej, w których wspomniany został prepozyt chełmżyński bez podania jego imienia³³. Możliwe, że nadal był nim Berthold, choć wzmianki te mogą dotyczyć już Nikolausa von Schlochau, na prepozyturze obecnego z całą pewnością najpóźniej od 13 XII 1401 r. Za tym, że wzmianki te mogą dotyczyć jednak Bertholda, przemawia w pewnym stopniu fakt, iż w dwóch przypadkach: w lipcu 1400 r. i marcu 1401 r. prepozyt chełmżyński został mianowany przez papieża Bonifacego IX wraz z innymi dostojnikami kościoła konserwatorem praw pewnych instytucji kościelnych. Bertholdowi podobną rolę wspomniany papież powierzał już prędyżej (5 V 1399 r.). Nie jest to jednak sąd rozstrzygający o prepozyturze Bertholda w tym okresie. Kwestia ta poprawnie może zostać rozwiązana jedynie w obliczu znalezienia jakiegoś dokumentu jednoznacznie stwierdzającego, kto był prepozytem w Chełmży na przełomie XIV i XV w.

3. Christian („Cristianus”, „Cristanus”)³⁴

Pierwszy raz Christian odnotowany został w Grudziądzu 10 XI 1334 r.³⁵ Był wówczas kustoszem katedralnym. Już w kwietniu następnego roku zmienił urząd i pełnił funkcję plebana kościoła parafialnego św. Mikołaja w Chełmży, pozostając jednak nadal kanonikiem³⁶. Po trzyletnim milczeniu źródła na jego temat, 20 VI 1338 r. pojawił się już jako najwyższy urzędnik kapitulny³⁷. Z całą pewnością prepozytem był jeszcze w marcu następnego roku³⁸. Trudną do wyjaśnienia kwestią jest natomiast jego ewentualna obecność na prepozyturze także w grudniu 1339 r.³⁹ Niewymienionym wówczas z imienia prepozytem, obecnym w Krakowie, gdzie wraz z magistrem Jakobem, ówczesnym plebanem w Biskupicach dostał polecenie od nuncjusza papieskiego Galharda de Carceribus ściągnięcia sześcioletniej dziesięciny z diecezji chełmińskiej, może nadal był Christian, ale nie mniej pozbawiona sensu jest próba utożsamienia prepozyta z tego dokumentu z Heinrichem von Thymau, który dowodnie prepozytem chełmżyńskim był od 29 IX 1340 r.⁴⁰ Wobec obecnego braku innych dokumentów trudno tę kwestię rozstrzygnąć. Niezależnie od tego obecność Christiana wśród kanoników chełmżyńskich nie dobiegła wówczas końca. 29 IX 1340 r. był on ponownie plebanem chełmżyńskim⁴¹.

³³ Bull. Pol., t. 3, nr 650 (27 I 1400 r.), nr 683 (12 VII 1400 r.), nr 741 (28 III 1401 r.).

³⁴ Zob. jego biogram w: A. Mańkowski, *Pralaci*, t. 33, s. 20.

³⁵ UBC, nr 244 (10 XI 1334 r.).

³⁶ *Ibid.*, nr 247 (14 IV 1335 r.).

³⁷ *Ibid.*, nr 261 (20 VI 1338 r.).

³⁸ Pr. Urk., Bd. 3, nr 233 (31 III 1339 r.).

³⁹ UBC, nr 267 (21 XII 1339 r.).

⁴⁰ Pr. Urk., Bd. 3, nr 324 (29 IX 1340 r.).

⁴¹ *Ibid.*

4. Dietrich („Theodoricus”)⁴²

Dietricha w składzie kapituły źródła odnotowują raz, 10 IV 1266 r.⁴³ Piastuje wówczas funkcję prepozyta. Był on, co godne podkreślenia, pierwszym wzmiankowanym członkiem kapituły po zmianie reguły z augustiańskiej na krzyżacką. Być może „magister Theodoricus in Culmine”, świadek dokumentu z 23 XII 1275 r. to ta sama osoba⁴⁴. Próby takiej identyfikacji, z zaznaczeniem, że w świetle znanych źródeł pewne rozstrzygnięcie jest w zasadzie niemożliwe, dokonał A. Mańkowski. Nie uczynił tego natomiast M. Dorna w swej niedawno opublikowanej rozprawie doktorskiej.

5. Friedrich von Goldberg („Fridericus de Aureomonte”, „Fredericus de Aureomonte”)⁴⁵

Friedricha w składzie kolegium kanonickiego w Chełmży źródła odnotowały po raz pierwszy 21 VII 1310 r., gdy świadcował na dokumencie kapitulnym⁴⁶. Pięć lat później ten sam zapewne kanonik w roli świadka występował w dokumencie wystawionym w Chełmży, gdzie wówczas był plebanem kościoła parafialnego⁴⁷. Po kilku latach, w 1324 r. pisząc się „de Aureomonte”, ponownie był zwykłym kanonikiem⁴⁸, ale już w 1330 r. Friedrich zdobył najwyższą kapitulną godność, na której poświadczają go trzy dokumenty wystawione w okresie od 28 lutego do 27 września tegoż roku⁴⁹.

Duchowny ów najpewniej pochodził już z Torunia, choć nazwę Goltberg lub „Aureomonte” można kojarzyć ze Złotą Górą na Śląsku. W związku z powyższym być może w rodzinie obecnej w wielu ośrodkach państwa zakonu krzyżackiego w Prusach, a posługującej się tym nazwiskiem, należy upatrywać osadników za Śląska. Dodajmy, że Piotr Oliński uważa, że rodzina ta pochodziła przypuszczalnie ze Złotoryi na Śląsku⁵⁰.

---

⁴² Zob. jego biogram w: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 34, s. 388–389 (autor nazywa go Teodorykiem), a także w: M. Dorna, op.cit., s. 333, nr 12.

⁴³ UBC, nr 76 (10 IV 1266 r.).

⁴⁴ Pommerellisches Urkundenbuch, bearb. v. M. Perlbach, Danzig 1882, nr 272 (23 XII 1275).

⁴⁵ Według A. Mańkowskiego w pierwszej połowie XIV w. mamy w kapitule do czynienia z dwoma kanonikami o imieniu Friedrich. Pierwszy biogram (*Prałaci*, t. 33, s. 41) Mańkowski poświęcił Fryderykowi, kanonikowi z 1310 r. i plebanowi chełmżyńskiemu z 1315 r. Drugi z biogramów (*Prałaci*, t. 33, s. 47) dotyczy Fryderyka z Goldbergu obecnego wśród kanoników w latach 1324–1330. W niniejszej pracy te osoby zostały potraktowane jako jedna. Fakt, że w 1310 i 1315 r. kanonik wymieniony jest tylko z imienia („Fridericus”), nie jest wystarczającym powodem do rozdzielania go z piszącym się kilka lat później z Goldbergu kanonikiem o tym samym imieniu.

⁴⁶ UBC, nr 164 (21 VII 1310 r.).

⁴⁷ Pr. Urk., Bd. 2, nr 143 (1315 r.).

⁴⁸ UBC, nr 204 (16 IX 1324 r.).

⁴⁹ Ibid., nr 226 (28 II 1330 r.); nr 227 (28 II 1330 r.); nr 231 (27 IX 1330 r.).

⁵⁰ P. Oliński, *Goltberg Nicolaus*, [in:] *Toruński słownik biograficzny* (dalej cyt. TSB), red. K. Miłulski, t. 3, Toruń 2002, s. 77

Warto podkreślić, że Goltbergowie byli jednocześnie jedną z najstarszych famulii toruńskich. Heinrich, pierwszy z jej przedstawicieli pojawia się w źródłach już w 1257 r.⁵¹ Z kolei w 1261 r. we władzach miejskich Starego Miasta Torunia spotykamy rajcę piszącego się Heinzo vom Goltberg⁵². Byli oni z pewnością spokrewnieni z naszym duchownym. Przedstawicielami tej samej rodziny byli zapewne burmistrz tego ośrodka miejskiego Nicolaus vom Goltberg obecny na tym urzędzie dowodnie w latach 1303–1308⁵³, poświadczony jako sędzia w Starym Mieście Torunia w 1289 r., Henricus de Aureo Monte⁵⁴ oraz ławnik Starego Miasta z lat 1374–1378 Johann Goltberg⁵⁵.

6. Heinrich von Strassberg („de Strazburch”, „de Strasburch”, „de Strasburg”)⁵⁶

Maciej Dorna próbuje wywieść Heinricha z południowego Vogtlandu, z rodu wójtów Strassbergu, ministeriałów Rzeszy⁵⁷. Ta koncepcja wydaje się bardziej zasadna od prób łączenia Strasburga z Brodnicą (jako Henryka z Brodnicy przedstawia go A. Mańkowski), a to głównie za względu na czas, w którym pojawia się ów duchowny⁵⁸.

Jako kanonik chełmiński poświadczony został po raz pierwszy 5 III 1285 r. w Lipinkach w dokumencie mistrza krajowego Konrada von Thierberg Młodszego⁵⁹. W tej samej roli wspomniany został jeszcze miesiąc później⁶⁰. Wobec słusznie zakwestionowanej przez M. Dornę datacji dokumentu numer 115, opublikowanego w *Urkundenbuch des Bisthums Culm*⁶¹, Heinrich jako prepozyt pojawił się pierwszy raz dopiero 4 XII 1287 r.⁶² M. Dorna nie wykorzystuje jednak tego dokumentu i na prepozyturze widzi naszego kanonika od 21 IV 1288 r., co jest oczywistym błędem⁶³. Na najwyższej z prałatur spotykamy Heinricha von Strassberg przynajmniej do 16 V 1303 r.⁶⁴, choć wcale nie oznacza to, iż wówczas kończy się

⁵¹ Ibid.

⁵² R. Czaja, *Urzednicy miejscy Torunia do roku 1454*, Toruń 1999, s. 37.

⁵³ Ibid., s. 38–39. Zob. jego biogram w: P. Oliński, op.cit., s. 76–77.

⁵⁴ R. Czaja, *Urzednicy*, s. 37.

⁵⁵ Ibid., s. 135.

⁵⁶ Zob. jego biogram w: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 33, s. 16 oraz najnowszy biogram w: M. Dorna, op.cit., s. 345, nr 50.

⁵⁷ M. Dorna, op.cit., s. 345, nr 50.

⁵⁸ Budowę Brodnicy Krzyżacy rozpoczęli najpewniej w 1298 r. Jako miasto lokowane na prawie niemieckim wzmiankowane jest w 1317 r., zob. R. Czaja, *Dzieje miasta w średniowieczu (XIII wiek–1466)*, [in:] *Brodnica. Siedem wieków miasta*, red. J. Dygdała, Brodnica 1998, s. 82–83.

⁵⁹ UBC, nr 106 (5 III 1285 r.).

⁶⁰ Ibid., nr 109 (15 IV 1285 r.).

⁶¹ M. Dorna (op.cit., s. 345) przesuwając datę wystawienia tego dokumentu o rok, a więc z 21 IV 1287 na 21 IV 1288 r.

⁶² UBC, nr 116 (4 XII 1287 r.).

⁶³ Zob. R. Biskup, R. Krajniak, op.cit., s. 234.

⁶⁴ Jako prepozyta wymieniają go następujące dokumenty: UBC, nr 116 (4 XII 1287 r.), nr 115 (poprawna datacja – 21 IV 1288 r.), nr 118 (11 IV 1289 r.), nr 120 (26 VII 1289 r.); *Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza*, cz. 2: *Dokumenty z lat 1248–1355* (dalej cyt. NKDM, cz. 2), wyd. I. Sułkow-

jego kariera kościelna w Chełmży. Być może w gronie kapitulnym, jako prepozyt, obecny był jeszcze kilka dobrych lat, następca na tej godności pojawił się bowiem w źródłach dopiero w 1310 r. (był nim Volkmar)⁶⁵. Także przejście prepozytury przez innego duchownego nie wyklucza dalszej obecności Heinricha w składzie kapituły. Być może wymieniony tylko z imienia kanonik, który świadcował na dokumencie z 21 VII 1310 r.⁶⁶, i prepozyt o tymże imieniu wspomniany w 1315 r.⁶⁷ są tożsami z Heinrichem von Strassberg. Jeśli te przypuszczenia okazałyby się prawdziwe, to możliwe byłoby jeszcze wydłużenie jego kapitulnej kariery do 6 X 1316 r.⁶⁸, kiedy spotykamy niewymienionego z imienia prepozyta kapituły chełmińskiej, który na polecenie papieża Jana XXII miał rozpatrzyć skargę kapituły pomezkańskiej w sprawie uszczuplenia jej dóbr, dochodów i praw. Być może było tak, jak przypuszczał Jan Powierski, iż polecenie rozpatrzenia tej sprawy prepozyt chełmiński otrzymał od papieża pod wpływem Eberharda, elekta chełmińskiego, który dochodził wówczas w Stolicy Apostolskiej swoich praw do chełmińskiego stolca biskupiego⁶⁹. Wzmianka źródłowa z 6 X 1316 r. może dotyczyć jednak również innego duchownego, Hermanna, który po prepozyturze lat 1313–1314 wraca na ten urząd dowodnie w 1320 r. Pojawienie się w 1315 r. między prepozyturami Hermanna prepozyta o imieniu Heinrich komplikuje sprawę i uniemożliwia udzielenie jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, z którym duchownym mamy do czynienia w październiku 1316 r.

7. Heinrich von Thymau („de Thimavia”, „de Tymavia”, „von der Tymaw”)⁷⁰

Jan Wiśniewski niewątpliwie słusznie uznał Heinricha za kapelana biskupa pomezkańskiego Bertholda von Riesenburg. W tej roli jako świadek dwóch dokumentów pojawił się Heinrich – 4 X 1334 oraz 3 VI 1335 r.⁷¹ Jan Wiśniewski uznał również, iż Heinrich von Thymau pochodził z Tymawy Wielkiej położonej w dobrach biskupich diecezji pomezkańskiej⁷². Z interpretacją tą zgadza się piszący te słowa, choć zauważyć również trzeba, że z Tymawą spotykamy się również na Pomorzu

---

ska-Kuraś, S. Kuraś, Wrocław 1989, nr 82 (6 XII 1289 r.); UBC, nr 122 (14 XII 1289 r.), nr 126 (1 IX 1291 r.), nr 127 (14 X 1291 r.), nr 131 (19 II 1293 r.), nr 148 (11 IV 1297 r.), nr 156 (16 V 1303 r.).

⁶⁵ UBC, nr 164 (21 VII 1310 r.).

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Pr. Urk., Bd. 2, nr 143 (1315 r.).

⁶⁸ Ibid., nr 163 (6 X 1316 r.).

⁶⁹ Zob. biogram Eberharda autorstwa Jana Powierskiego zamieszczony w: *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego* (dalej cyt. SBPN), t. 1, red. S. Gierszewski, Gdańsk 1992, s. 381.

⁷⁰ Zob. jego biogram w: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 34, s. 392.

⁷¹ Pr. Urk., Bd. 2, nr 854 (4 X 1334 r.); Bd. 3, nr 2 (3 VI 1335 r.) – wcześniej dokument ten został opublikowany w: *Urkundenbuch zur Geschichte des vormaligen Bisthums Pomesanien*, hrsg. v. H. Cramer, Zeitschrift des Historischen Vereins für den Regierungsbezirk Marienwerder, Bd. 15–18: 1887 (dalej cyt. UB Pomes), nr 45.

⁷² Zob. J. Wiśniewski, *Kościół i kaplice na terenie byłej diecezji pomezkańskiej 1243–1821*, Elbląg 1999, s. 463.

Gdańskim w ziemi gniewskiej⁷³, co sprawia, że sprawa ustalenia pewnego pochodzenia geograficznego dla tego duchownego nieco już się komplikuje.

W składzie kapituły katedralnej w Chełmży Heinrich von Thymau z całą pewnością odnotowany został 29 IX 1340 r. kiedy to sprawował urząd prepozyta⁷⁴. Możliwe jednak, że na tym urządzie pojawił się już w grudniu 1339 r., kiedy wspomniany został niewymieniony z imienia prepozyt chełmżyński⁷⁵. Wzmianka ta może jednak dotyczyć również Christiana obecnego na tym urządzie dowodnie do 31 III 1339 r.⁷⁶

Heinricha von Thymau poza rokiem 1340 z całą pewnością spotykamy na prepozyturze jeszcze 30 XI 1343 r.⁷⁷, kiedy to kapituła nadała niejakiemu Marcinowi 3 łany we wsi Zembrze⁷⁸. Kolejnym urzędem objętym w kapitule przez tego duchownego była dziekania, na której obecny był od połowy 1346 r. do października 1348 r.⁷⁹ Również ten urząd nie był ostatnim w kapitulnej karierze Heinricha. W grudniu 1361 r. poświadczony został jako komtur zamkowy⁸⁰, a 1 XI 1363 r., gdy źródła odnotowały go już po raz ostatni, był plebanem chełmżyńskim świadkującym na dokumencie biskupa chełmińskiego Wikbolda von Dobilstein⁸¹.

8. Hermann („Hermannus”, „Herman”, „Hermann”)⁸²

Maciej Dorna, autor najnowszego biogramu tego duchownego uważa, że po raz pierwszy Hermann pojawił się w składzie kapituły 16 V 1303 r.⁸³, kiedy to piastował urząd kustosza. Bardzo możliwe jednak, że wspomniany 14 X 1291 r.⁸⁴ w Chełmży świadek dokumentu biskupa chełmińskiego Wenera o tymże imieniu to ta sama osoba. M. Dorna uważa jednak Hermanna z 1291 r. za innego duchownego⁸⁵. Nadmierne „rozdrabnianie”, na jakie autor pozwolił sobie w swojej pracy chociażby w związku z imieniem Hermann, nie wydaje się jednak słuszne⁸⁶. Po zwykłej kanonii roku 1291 i kustodii roku 1303 Hermann ponownie został wspo-

⁷³ M. Grzegorz, *Osady Pomorza Gdańskiego w latach 1309–1454*, Warszawa–Łódź 1990, s. 94, 230.

⁷⁴ Pr. Urk., Bd. 3, nr 324 (29 IX 1340 r.).

⁷⁵ UBC, nr 267 (21 XII 1339 r.).

⁷⁶ Pr. Urk., Bd. 3, nr 233 (31 III 1339 r.).

⁷⁷ Ibid., nr 622 (30 XI 1343 r.).

⁷⁸ Na temat tej wsi zobacz w: *Słownik historyczno-geograficzny ziemi chełmińskiej w średniowieczu*, opracowała K. Porębska, przy współpracy M. Grzegorza, red. M. Biskup, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1971, s. 154.

⁷⁹ Pr. Urk., Bd. 4, hrsg. v. H. Koeppen, Marburg 1960–1964, nr 36 (11 VI 1346 r.), nr 242a (21 VIII 1347 r.), nr 361 (21 X 1348 r.).

⁸⁰ UBC, nr 309 (21 XII 1361 r.).

⁸¹ Ibid., nr 312 (1 XI 1363 r.).

⁸² Zob. jego biogram w: A. Mańkowski, *Pralaci*, t. 33, s. 60 oraz najnowszy biogram w: M. Dorna, op.cit., s. 350, nr 61.

⁸³ UBC, nr 156 (16 V 1303 r.).

⁸⁴ Ibid., nr 127 (14 X 1291 r.).

⁸⁵ M. Dorna, op.cit., s. 349, nr 59.

⁸⁶ Zob. recenzję tej pracy: R. Biskup, R. Krajniak, op.cit., s. 229–236.

mniany jako zwykły kanonik 16 III 1306 r.⁸⁷ i 21 VII 1310 r.⁸⁸ Gdy kolejny raz, 8 I 1313 r., Hermann został odnotowany w Kwidzynie, był już prepozytem⁸⁹. W tej roli został wymieniony także w październiku tego roku oraz 11 VI 1314 r.⁹⁰ Od tego momentu przestał jednak być odnotowywany przez pewien czas na najwyższym z kapitulnych urzędów, czego nie zauważył jednak M. Dorna, stwierdzając, że Hermann na urządzie prepozyta był obecny w latach 1313–1324⁹¹. Tymczasem w dokumencie datowanym na rok 1315 Hermann był zwykłym kanonikiem, a prepozytem był duchowny o imieniu Heinrich (być może Heinrich von Strasburg)⁹². Zauważył to już A. Mańkowski⁹³, z którego pracy jednak M. Dorna nie skorzystał. Z całą pewnością ponownie Hermanna na urządzie prepozyta widzimy między 28 II a 9 III 1320 r.⁹⁴, choć pewnie niewymieniony z imienia prepozyt wspomniany dwukrotnie w styczniu i raz w lutym roku 1320 to również analizowany tu Hermann⁹⁵. W tej roli pojawiał się aż do 16 IX 1324 r.⁹⁶, 24 X 1323 r. w Elblągu wzywając wraz z innymi dostojnikami kościelnymi m.in. duchowieństwo, rycerzy oraz miasta inflanckie i estońskie do zerwania pokoju z królem litewskim⁹⁷. Jako prepozyta odnotowała Hermanna także „Kronika Oliwska”, nazywając go „strażnikiem przywilejów klasztoru”⁹⁸. M. Dorna kończy wraz ze wzmianką z 16 IX 1324 r. aktywność Hermanna w kapitule chełmżyńskiej, choć duchownego poświadczają jeszcze jeden dokument z 7 VI 1325 r., nazywając go „antiquus prepositus”⁹⁹.

⁸⁷ Pr. Urk., Bd. 1, H. 2, nr 860 (16 III 1306 r.).

⁸⁸ UBC, nr 164 (21 VII 1310 r.).

⁸⁹ Pr. Urk., Bd. 2, nr 87 (8 I 1313 r.).

⁹⁰ *Liv- est- und kurländisches Urkundenbuch* (dalej cyt. Liv. Urk.), Abt. 1, Bd. 2, hrsg. v. F. G. von Bunge, Reval 1855, nr 646 (2 X 1313 r.); Pr. Urk., Bd. 2, nr 117 (11 VI 1314 r.).

⁹¹ M. Dorna, op.cit., s. 350, nr 61.

⁹² Pr. Urk., Bd. 2, nr 143 (1315 r.).

⁹³ A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 33, s. 60.

⁹⁴ Pr. Urk., Bd. 2, nr 271 (1320 r., między 28 II a 9 III).

⁹⁵ *Ibid.*, nr 263–264 (21 I 1320 r. – prepozyt niewymieniony z imienia); *Codex diplomaticus Prussicus. Urkunden-Sammlung zur älteren Geschichte Preussens* (dalej cyt. Cod. dipl. Pr.), Bd. 2, hrsg. v. J. Voigt, Königsberg 1842, nr 93 (28 II 1320 r.).

⁹⁶ UBC, nr 185 (10 III 1320 r.); Pr. Urk., Bd. 2, nr 284–285 (22 IV 1320 r. – prepozyt niewymieniony z imienia); UBC, nr 191 (6 III 1321 r.), nr 192 (24 V 1321 r. – prepozyt niewymieniony z imienia), nr 193 (11 VI 1321 r.); Pr. Urk., Bd. 2, nr 395 (9 I 1323 r.); Liv. Urk., Abt. 1, Bd. 2, nr 696 (24 X 1323 r.); Pr. Urk., Bd. 2, nr 453 (11 II 1324 r. – prepozyt niewymieniony z imienia); UBC, nr 204 (16 IX 1324 r.).

⁹⁷ Liv. Urk., Abt. 1, Bd. 2, nr 696 (24 X 1323 r.); A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 33, s. 60.

⁹⁸ *Kronika Oliwska. Źródło do dziejów Pomorza Wschodniego z połowy XIV wieku*, tłum. Dominika Pietkiewicz, wstęp i komentarz Błażej Śliwiński, Malbork 2008, s. 92; zob. też *Die Chroniken von Oliva und Bruchstücke älterer Chroniken*, hrsg. v. Theodor Hirsch, [w:] *Scriptores rerum Prussicarum*, Bd. 5, Leipzig 1874, s. 608.

⁹⁹ A. Mańkowski, *Dokument biskupa chełmińskiego Ottona z r. 1325*, s. 36–38 (7 VI 1325 r.).

9. Hermann von der Kemenate („de Camenata”, „de Caminata”, „de Camynata”, „de Kamenata”, „de Kaminata”, „de Kaminatha”, „de Kamminata”, „de Kamynata”, „de Kemeneta”, „von Caminata”, „von Kamynath”, „von Kemenat”, „von der Kamynath”, „von der Kamynatha”, „von der Kemenaten”, „von der Kemnath”, „von der Kemmenot”, „de Thoron”, „de Thorun”)¹⁰⁰

Alfons Mańkowski znał tylko dwie wzmianki dotyczące tego kanonika, z IX 1341 r.¹⁰¹ i z 22 II 1347 r.¹⁰², w których kanonik ten został wymieniony tylko z imienia. Kariera tego duchownego wydaje się jednak dużo ciekawsza, a jego identyfikacja z duchownym krzyżackim Hermannem von der Kemenate (Kaminata) bardzo prawdopodobna.

Hermann pochodził z mieszczańskiej rodziny von der Kemenate (Kaminata), przybyłej do Torunia z Westfalii (Dortmund)¹⁰³. Martin Armgart wskazuje, że nazwisko to można kojarzyć także z podtoruńską wsią Kamionki, wsią koło Gdańska „Kemnade alias Osseck” oraz westfalską miejscowością Kemnade, będącą dzisiaj dzielnicą Bochum¹⁰⁴. Rodzina ta w XIV i XV w. szczególnie aktywna była jednak w Toruniu¹⁰⁵.

Duchowny krzyżacki był synem Dithmara, którego źródła wymieniają w 1312 i 1320 r. jako rajcę w Starym Mieście Toruniu¹⁰⁶. Po raz pierwszy źródła odnotowały Hermanna 27 X 1332 r. w Elblągu¹⁰⁷, jako pisarza wielkiego mistrza krzyżackiego Luthera von Braunschweig. W otoczeniu tego zwierzchnika zakonu spotykamy go jeszcze w ponad 20 dokumentach¹⁰⁸. Ostatni raz u boku Luthera odnotowa-

¹⁰⁰ Zob. jego biogram w: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 33, s. 60; zob. też: R. Krajniak, „Kemenate Hermann von der”, [in:] TSB, red. K. Mikulski, t. 6 (w druku).

¹⁰¹ UBC, nr 270 (IX 1341 r.) – wyjaśnienie tej datacji w przypisie 143.

¹⁰² Pr. Urk., Bd. 4, nr 140 (22 II 1347 r.).

¹⁰³ K.-O. Ahnsehl, *Thorns Seehandel und Kaufmannschaft um 1370*, Marburg/Lahn 1961, s. 120; *Państwo zakonu krzyżackiego*, s. 443.

¹⁰⁴ M. Armgart, *Die Handfesten des preussischen Oberlandes bis 1410 und ihre Aussteller. Diplomatische und prosopographische Untersuchungen zur Kanzleigeschichte des Deutschen Ordens in Preussen*, Köln 1995, s. 218.

¹⁰⁵ Odnotowują ją w tym okresie toruńskie źródła miejskie, zob. *Księga małoletnich z lat 1376–1429*, wyd. K. Mikulski, J. Tandecki, Toruń 2002 (indeksy); *Księga szosu i wykazy obciążeń mieszkańców Starego Miasta Torunia z lat 1394–1435*, wyd. K. Mikulski, J. Tandecki, A. Czacharowski, Toruń 2002 (indeksy); *Księga ławnicza Starego Miasta Torunia (1428–1456)*, cz. 1: (1428–1443), wyd. K. Ciesielska, J. Tandecki, Toruń 1992, nr 443, 889; *Tabliczki woskowe miasta Torunia ok. 1350–I poł. XVI w.*, wyd. K. Górski, W. Szczuczko, Warszawa–Poznań–Toruń 1980 (indeksy); *Liber scabinorum Veteris Civitatis Thoruniensis 1363–1428*, wyd. K. Kaczmarczyk, Toruń 1936 (indeksy).

¹⁰⁶ R. Czaja, *Urządnicy*, s. 40–41, członkiem tej samej rodziny był również Heinrich von der Kemenate, ławnik Starego Miasta Torunia w latach 1384–1388 oraz rajca w latach 1389–1390, zob. *ibid.*, s. 78–79, 136.

¹⁰⁷ *Codex diplomaticus Warmienseis oder Regesten und Urkunden zur Geschichte Ermlands* (dalej cyt. CDW), Bd. 1, hrsg. v. C. P. Woelky, J. M. Saage, Mainz 1860, nr 261.

¹⁰⁸ P. Simson, *Geschichte der Stadt Danzig*, Bd. 4: *Urkunden bis 1626*, Danzig 1918, nr 74; Pr. Urk., Bd. 2, nr 775–776; UBC, nr 237; Pr. Urk, Bd. 2, nr 792, 795–798, 800; *Urkundenbuch des Bisthums Samland*, hrsg. v. C. P. Woelky, H. Mendthal, Leipzig 1891–1905 (dalej cyt. UBS), nr 279b; Pr. Urk, Bd. 2, nr 805–806; UBS, nr 280; A. R. Gebser, *Geschichte der Domkirche mit einem Einleitung über der*

ny został 17 IV 1335 r.¹⁰⁹ Od lipca do września tego roku zachowało się również osiem wzmianek źródłowych, w których Hermann występuje w charakterze kleryka diecezji chełmińskiej i notariusza publicznego¹¹⁰. Owe instrumenty notarialne zostały sporządzone już za urzędowania nowego wielkiego mistrza Dietricha von Altenburg.

Jak podaje M. Armgart, Hermann jako notariusz publiczny używał znaku notarialnego składającego się z tarczy herbowej, nad którą znajdowały się trzy liście, na końcu których umieszczone zostały literki tworzące wyraz „HER”¹¹¹. U boku Dietricha von Altenburg, którego również był pisarzem¹¹², Hermann zakończył służbę w kancelarii wielkich mistrzów, ostatni raz pojawiając się tam w sierpniu 1340 r.¹¹³

Był on niewątpliwie osobą wykształconą, o czym świadczą wzmianki z 4 i 28 X 1334 r., kiedy to przed jego imieniem pojawił się tytuł magistra¹¹⁴. O jego aktywności na terenie państwa zakonu krzyżackiego w tym okresie świadczy około 80 dokumentów, w których zaznaczył swoją obecność.

Bardzo możliwe, że kariera Hermanna nie została przerwana wraz z końcem pracy w kancelarii wielkich mistrzów. Niewykluczone, że wieloletnia służba u boku dwóch najwyższych dostojników krzyżackich otworzyła mu drogę do prepozytury chełmżyńskiej. Z tą godnością bowiem we wrześniu 1341 r. spotykamy niejakiego Hermanna¹¹⁵. Następnym razem, gdy pojawił się w źródłach w końcu lutego 1347 r., był już scholastykiem tejże kapituły¹¹⁶. Później przez kilkanaście lat źródła milczą na jego temat, choć nie można wykluczyć, iż wspomniany 15 II 1348 r. pleban w Lubawie o tym imieniu był tożsamy z Hermannem von der Kemenate¹¹⁷. 29 III 1360 r. kanonik Hermann von Thorn otrzymał od papieża Innocentego VI

Eroberung der Landschaft Samland durch den Deutschen Orden und die Bildung des Samlandischen Bistums, Königsberg 1833, s. 88–91; Pr. Urk., Bd. 2, nr 819–821, 827, 829, 847, 850, 854, 865, 870, 877–878.

¹⁰⁹ Pr. Urk., Bd. 2, nr 879.

¹¹⁰ Ibid., Bd. 3, nr 11–16, 24; *Pommersches Urkundenbuch*, Bd. 8, bearb. v. E. Assmann, Köln 1961, nr 5302. W tym charakterze również: Pr. Urk., Bd. 2, nr 777, 818; UBC, nr 244; Pr. Urk., Bd. 3, nr 97, 233, 319.

¹¹¹ M. Armgart, op.cit., s. 216.

¹¹² W tej roli: Pr. Urk., Bd. 3, nr 44–45, 51, 62, 82–83, 91, 95, 127–128, 132, 134, 151, 160; *Księga komturstwa gdańskiego*, wyd. K. Ciesielska, I. Janosz-Biskupowa, Warszawa–Poznań–Toruń 1985, nr 16, 19; Pr. Urk., Bd. 3, nr 170–171; *Handfesten der Komturei Schlochau. Nebst einigen verwandten Urkunden für den druck bearbeitet von P. Panske*, Danzig 1921 (dalej cyt. *Handfesten*), nr 9–10; Pr. Urk., Bd. 3, nr 175–176, 185, 188, 240, 244, 250, 266, 283; CDW, Bd. 1, nr 300; *Księga komturstwa gdańskiego*, nr 19; *Handfesten*, nr 11–12; *Hansisches Urkundenbuch*, Bd. 2, bearb. v. K. Höhlbaum, Halle 1879, nr 570.

¹¹³ *Handfesten*, nr 11–12; Pr. Urk., Bd. 3, nr 319.

¹¹⁴ Pr. Urk., Bd. 2, nr 854–855; zob. R. Ruciński, *Studia uniwersyteckie mieszczan wielkich miast pruskich w średniowieczu*, Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym, t. 10: 2008, s. 35.

¹¹⁵ UBC, nr 270 (IX 1341 r.).

¹¹⁶ Pr. Urk., Bd. 4, nr 140 (22 II 1347 r.).

¹¹⁷ UBC, nr 290 (15 II 1348 r.).

odpust zupełny *in articulo mortis*¹¹⁸. W tym samym roku podobne odpusty otrzymali dwaj inni przedstawiciele rodziny Kementate (Kaminata): Wessel i Tylo, być może blisko spokrewnieni z omawianym duchownym¹¹⁹. Po raz ostatni Hermann odnotowany został 9 VI 1367 r. w dokumencie stwierdzającym zawarcie ugody między kapitułą chełmińską a wsią Kończewice¹²⁰.

10. Johann („Johannes”)¹²¹

Pierwszy raz w składzie kapituły w Chełmży źródła odnotowały go około 1446 r. od razu jako prepozyta¹²². Na tym samym urzędzie pojawił się ponownie 8 VI 1446 r. w dokumencie kapitulnym¹²³. Był z całą pewnością również prepozytem niewymienionym z imienia, którego odnotowuje wzmianka proveniencji papieskiej datowana na dzień 2 III 1448 r.¹²⁴ Po raz ostatni Johanna spotykamy w 1450 r. Na dzień 25 września tego roku jest datowany list tegoż do wójta w Lipinkach¹²⁵.

11. Johann Copetz („Copetz”, „Copetcz”, „Copecz”, „Copatz”, „Copetsch”, „Koppecz”)¹²⁶

Kapitulna kariera Johanna Copetz jest doskonałym przykładem rotacji na urzędach kapitulnych i świetnie pokazuje, że członkowie krzyżackich kolegiów kanonickich mogli przez całą karierę piastować różnorodne funkcje. Wcale nie musieli przy tym piąć się w kapitulnej hierarchii, co z kolei było w zasadzie normą w kapitułach polskich i zachodnich, gdzie osiągnięcie prepozytury czy też dalej biskupstwa było zwieńczeniem kariery duchownego. Tak też było w przypadku Johanna, który najpierw był prepozytem, później kanonikiem, następnie kustoszem, dziekanem, ponownie prepozytem, znów tylko kanonikiem, by na koniec kariery najpewniej ponownie objąć kustodię. Po raz pierwszy Johann pojawił się w gronie kanoników chełmińskich 30 IX 1411 r., od razu na urzędzie prepozyta¹²⁷. W tej roli wystąpił jeszcze w 1413 i 1414 r.¹²⁸ Okres od 1 XI 1416 r. do połowy grudnia roku następnego to czas, w którym Johann nie pełnił żadnego z urzędów

---

¹¹⁸ Bull. Pol., t. 2: (1342–1378), wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Rzym 1985, nr 987 (29 III 1360 r.) oraz Pr. Urk., Bd. 5, hrsg. v. K. Conrad, Marburg 1969–1975, nr 862 (29 III 1360 r.).

¹¹⁹ Bull. Pol., t. 2, nr 976–977.

¹²⁰ Pr. Urk., Bd. 6, hrsg. v. K. Conrad, Marburg 1986–2000, nr 570 (9 VI 1367 r.). Informacje na temat wsi podaje *Słownik historyczno-geograficzny ziemi chełmińskiej*, s. 57–58.

¹²¹ Zob. jego biogram w: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 33, s. 69.

¹²² UBC, nr 581 (około 1446 r.).

¹²³ Ibid., nr 584 (8 VI 1446 r.).

¹²⁴ Bull. Pol., t. 6: (1447–1464), wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Rzym–Lublin 1998, nr 134 (2 III 1448 r. – prepozyt niewymieniony z imienia).

¹²⁵ Liv. Urk., Abt. 1, Bd. 11, hrsg. v. P. Schwartz, Riga–Moskau 1905, nr 59 (25 IX 1450 r.).

¹²⁶ Zob. jego biogram w: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 33, s. 92.

¹²⁷ UBC, nr 474 (30 IX 1411 r.).

¹²⁸ Ibid., nr 479 (31 I 1413 r.), nr 482 (26 II 1414 r.).

i pozostawał szeregowym członkiem kapituły¹²⁹. Już jednak po kilku latach, 16 XI 1422 r. w wystawionym w Kurzętniku dokumencie odnotowany został jako kapitulny kustosz¹³⁰. Kolejne trzy dyplomy poświadczające obecność Johanna przy katedrze Św. Trójcy w Chełmży przynoszą nam informacje o jego dziekanii w latach 1426–1428¹³¹. Po tym okresie, 2 II 1429 r. ponownie był zwierzchnikiem kapituły¹³². Następnie przez wiele lat źródła milczą na jego temat (mimo braku na to bezpośrednich dowodów, najpewniej wciąż pozostawał prepozytem kapitulnym). Nie ma jednak wątpliwości, że występujący w gronie innych kanoników około 1446 r. „bruder Johannes Copetcz” to wciąż ta sama osoba¹³³. Takiej pewności nie mamy już natomiast co do wzmianki z 8 VI 1446 r., w której wymieniony tylko z imienia Johann piastował urząd kustosa¹³⁴. Jest jednak całkiem prawdopodobne, że był nim nadal Johann Copetz.

12. Johann Herman („Joannes Herman”)¹³⁵

Nie odnotowuje go żadne ze źródeł proveniencji krzyżackiej. Prepozytem chełmżyńskim nazywa go jedynie nekrolog opactwa cysterskiego w Lubiążu na Śląsku. Tam zapisany został pod datą dzienną 19 września¹³⁶. Waldemar Koenighaus datuje wpis tam się znajdujący na XV w. Trudno niestety pokusić się o bardziej szczegółową datację. Być może zasadna byłaby próba identyfikowania owego duchownego z prepozytem Johannem, odnotowanym w źródłach tylko z imienia w okresie od około 1446 do 25 IX 1450 r. (zob. biogram nr 10). Byłaby to jednak próba bardzo ryzykowna. Możliwa jest również sytuacja, że mamy do czynienia z duchownym funkcjonującym w Chełmży już po okresie krzyżackim, a więc po 1466 r.

13. Johann Ritter („Johannes dicto Ruber”, „Johannes militis”, „Johannes Militis”, „Johann Ritter”, „Hannus Ryytirs”)¹³⁷

Pochodził z toruńskiej rodziny Ritter (Miles), która w początkach XIV w. wprowadziła swoich członków do władz miejskich Starego Miasta Torunia. Być może w Johannesie, ławniku z lat 1307–1308¹³⁸, bądź Tiedemanie, ławniku z 1307 r., rajcy z lat 1308–1327 oraz burmistrzu Starego Miasta Torunia z 1330 r.¹³⁹, wypada nam

¹²⁹ Ibid., nr 498 (1 XI 1416 r.), nr 504 (17 XII 1417 r.).

¹³⁰ Ibid., nr 524 (16 XI 1422 r.).

¹³¹ Ibid., nr 539 (1426 r.), nr 543 (31 I 1428 r.), nr 545 (1428 r.).

¹³² Ibid., nr 547 (2 II 1429 r.).

¹³³ Ibid., nr 581 (około 1446 r.).

¹³⁴ Ibid., nr 584 (8 VI 1446 r.).

¹³⁵ Za wszystkie informacje na temat tego duchownego serdecznie dziękuję dr. Waldemarowi Koenighausowi.

¹³⁶ *Monumenta Lubensia*, hrsg. v. W. Wattenbach, Breslau 1861, s. 53 („Item ob. d. Joannes Herman praepositus eccl. Culmensis familiaris”).

¹³⁷ Zob. jego biogram: A. Mańkowski, *Pralaci*, t. 34, s. 350; zob. też: R. Krajniak, „Ritter Johann”, [in:] TSB, red. K. Mikulski, t. 6 (w druku).

¹³⁸ R. Czaja, *Urzędnicy*, s. 133.

¹³⁹ Ibid., s. 40–43, 133.

szukać ojca duchownego. Krewnymi jego byli zapewne również Tiedeman Ritter, rajca staromiejski z lat 1340–1346¹⁴⁰, oraz Gisler Ritter, rajca z lat 1350–1356¹⁴¹.

Johanna w składzie kolegium chełmińskiego spotykamy po raz pierwszy w Toruniu, 31 III 1339 r.¹⁴² Gdy we wrześniu około 1341 r.¹⁴³ ponownie został odnotowany przez źródła, był już oficjałem chełmińskim (i nadal kanonikiem) i jako taki zwracał się do rady miasta Chełmna w sprawie wybudowania przez miasto kościoła w Szynychu¹⁴⁴. Johann uznał, że mimo obiekcji plebana z Sarnowa wraz z nadejściem zgody biskupa Chełmno uzyska pełne prawo wybudowania nowej świątyni. 20 VII 1343 r. w Toruniu w obecności między innymi zwierzchnika diecezji chełmińskiej Ottona i opata pelplińskich cystersów Eberharda¹⁴⁵ spotykamy prepozyta chełmińskiego Johanna, którym najpewniej był Johann Ritter¹⁴⁶. Jednak już w listopadzie tego roku na urzędzie prepozyta w Chełmży spotykamy innego duchownego, Heinricha von Thymau¹⁴⁷. Ciężko w związku z tym stwierdzić, który z duchownych był zwierzchnikiem kapituły później, np. 24 VI 1345 r., gdy wspomniany został niewymieniony z imienia prepozyt z Chełmży¹⁴⁸. Podobną sytuację spotykamy również w marcu następnego roku¹⁴⁹, chociaż piszący te słowa uważa, że wówczas niewymienionym z imienia prepozytem był już raczej Johann Ritter, na tym urzędzie obecny z całą pewnością już kilka miesięcy później, tj. 11 VI 1346 r.¹⁵⁰ W tym samym czerwcowym dokumencie został również wspomniany Heinrich von Thymau, wówczas już dziekan.

¹⁴⁰ Ibid., s. 45–47.

¹⁴¹ Ibid., s. 49–52.

¹⁴² Pr. Urk., Bd. 3, nr 233 (31 III 1339 r.).

¹⁴³ Dokument ten opublikowany w UBC, nr 270 został przez jego wydawcę Carla Petera Woelky'ego datowany na wrzesień, około 1340 r. Ta datacja w dotychczasowych badaniach nie została poddana krytyce. Zarówno autorzy hasła Szynych w *Słowniku historyczno-geograficznym ziemi chełmińskiej w średniowieczu*, jak i Waldemar Rozyński (*Powstanie i rozwój sieci parafialnej w diecezji chełmińskiej w czasach panowania zakonu krzyżackiego*, Toruń 2000, s. 171) oraz Tomasz Jasiński (*Przedmieścia średniowiecznego Torunia i Chełmna*, Poznań 1982, s. 50) w swoich pracach powtórzyli ją za wydawcą źródła. Datację tę w obliczu prowadzonych badań nad karierami kanoników chełmińskich można jednak uściślić. Do tego potrzebne jest przyjrzenie się karierom oficjałów chełmińskich. W analizowanym dokumencie oficjałem zwracającym się do rady miasta Chełmna był Johann Ritter. Nie mógł on jednak piastować funkcji oficjale w czasie, w którym datuje dokument C. P. Woelky, Berthold bowiem, jego poprzednik na tym urzędzie, poświadczony był jeszcze 29 IX 1340 r. (Pr. Urk., Bd. 3, nr 324) oraz 21 VI 1341 r. (Pr. Urk., Bd. 3, nr 376). Na urzędzie tym obecny był dodatkowo od roku 1334, co wyklucza możliwość datacji tego dokumentu przed 1340 r. Pierwszą możliwą i chyba najbardziej prawdopodobną w świetle dotychczasowej wiedzy datą wystawienia tego dokumentu mógł być wrzesień roku 1341.

¹⁴⁴ Na temat tej wsi zob. w: *Słownik historyczno-geograficzny ziemi chełmińskiej*, s. 129.

¹⁴⁵ Zob. jego biogram w: K. Bruski, *Eberhard*, [in:] SBPN, t. 1, s. 381–382.

¹⁴⁶ UBC, nr 276 (20 VII 1343 r.).

¹⁴⁷ Pr. Urk., Bd. 3, nr 622 (30 XI 1343 r.).

¹⁴⁸ Ibid., nr 726a (24 VI 1345 r.).

¹⁴⁹ Bull. Pol., t. 2, nr 231 (18 III 1346 r. – prepozyt niewymieniony z imienia).

¹⁵⁰ Pr. Urk., Bd. 4, nr 36 (11 VI 1346 r.).

Johanna Ritter w charakterze prepozyta wymienia jeszcze kilka dokumentów¹⁵¹, w tym ten z 12 IX 1351 r., kiedy to wspomniany został wśród innych osób, które wyprosiły sobie u papieża Klemensa VI odpust zupełny *in articulo mortis*. Z całą pewnością prepozytem był jeszcze 21 XII 1361 r.¹⁵², choć niewykluczone, że najważniejszym z prałatów chełmyńskich był także 16 I 1363 r., kiedy to w dokumencie proweniencji papieskiej spotykamy niewymienionego z imienia prepozyta¹⁵³.

14. Johann von Neisse („Johannes de Nysa”)¹⁵⁴

Pisał się „de Nysa”, co może wskazywać na jego śląskie korzenie. Być może przybył stamtąd sam, choć jest możliwe, że był synem śląskich osadników, którzy przybyli na tereny państwa zakonu krzyżackiego w Prusach.

W składzie kapituły chełmyńskiej pojawił się dowodnie po raz pierwszy 1 I 1369 r., kiedy to w Wąbrzeźnie był świadkiem dokumentu biskupa chełmińskiego Wikbolda¹⁵⁵. Po kilku latach, 1 XI 1374 r. piastował już urząd prepozyta¹⁵⁶. Był też z całą pewnością niewymienionym z imienia prepozytem wspomnianym 10 XI 1374 r., któremu wraz z kantorem i kustoszem chełmyńskim papież Grzegorz XI wydał polecenie wprowadzenia na parafię w Kaszczorku kanonika kruszwickiego, Macieja, syna Macieja z Raciąża¹⁵⁷. Czy prepozytem był nadal 5 V 1375 r.¹⁵⁸, zdecydowanie trudniej stwierdzić, gdyż niewymienionym ponownie z imienia prepozytem chełmyńskim mógł już być Johann von Smalenburg, z całą pewnością prepozyt od 2 VII 1376 r.

Dużo przejrzyściej wygląda już dalsza kapitulna kariera Johanna von Neisse. 19 VI 1378 r., gdy w Brzoziu odnotowany został wraz z innymi kanonikami kapituły, która to zawierała ugodę z biskupem płockim Dobiesławem, był już jej kustoszem¹⁵⁹. Na tej samej prałaturze obecny był również 16 IV 1379 r. przy nadaniu przez kapitułę przywileju dla wsi Klonowo¹⁶⁰. W tym samym jeszcze roku został wybrany przez kapitułę dziekanem i z tym tytułem, ostatni zresztą raz, spotyka-

¹⁵¹ Ibid., nr 140 (22 II 1347 r.), nr 242a (21 VIII 1347 r. – prepozyt niewymieniony z imienia); Bull. Pol., t. 2, nr 347 (8 II 1348 r. – prepozyt niewymieniony z imienia); Pr. Urk., Bd. 4, nr 294 (15 II 1348 r.); Bull. Pol., t. 2, nr 350 (23 II 1348 r. – prepozyt niewymieniony z imienia); Pr. Urk., Bd. 4, nr 361 (21 X 1348 r.), nr 459 (10 X 1349 r.), nr 753 (12 IX 1351 r.); UBC, nr 299 (15 VI 1352 r.), nr 302 (19 IX 1359 r.); *Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza, cz. 3: Dokumenty z lat 1356–1381*, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Warszawa 2000 (dalej cyt. NKDM, cz. 3), nr 40 (14 VII 1360 r. – prepozyt niewymieniony z imienia); UBC, nr 309 (21 XII 1361 r.); Bull. Pol., t. 2, nr 1138 (16 I 1363 r. – prepozyt niewymieniony z imienia).

¹⁵² UBC, nr 309 (21 XII 1361 r.).

¹⁵³ Bull. Pol., t. 2, nr 1138 (16 I 1363 r.).

¹⁵⁴ Zob. jego biogram w: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 34, s. 316.

¹⁵⁵ Pr. Urk., Bd. 6, nr 713 (1 I 1369 r.).

¹⁵⁶ UBC, nr 336 (1 XI 1374 r.).

¹⁵⁷ Bull. Pol., t. 2, nr 2153 (10 XI 1374 r. – prepozyt niewymieniony z imienia).

¹⁵⁸ Ibid., nr 2226 (8 V 1375 r. – prepozyt niewymieniony z imienia)

¹⁵⁹ NKDM, cz. 3, nr 207 (19 VI 1378 r.).

¹⁶⁰ UBC, nr 352 (16 IV 1379 r.). Na temat wsi Klonowo zob. w: *Słownik historyczno-geograficzny ziemi chełmińskiej*, s. 55–56.

my go 13 listopada, kiedy to był uczestnikiem rozgraniczenia między Mazowszem a dobrami kapituły chełmżyńskiej w ziemi lubawskiej¹⁶¹.

15. Johann von Robec („Johannes de Robec”)¹⁶²

Z trudną do identyfikacji, zapewne odmiejscową nazwą „de Robec”, duchowny ów wymieniony został tylko raz, 14 IV 1335 r. w Chełmży jako świadek dokumentu biskupa chełmińskiego Ottona¹⁶³. Pozostałe wzmianki źródłowe wykorzystane w tym biogramie wspominają już kanonika tylko z imienia. W niniejszym opracowaniu zostały one uznane za odzwierciedlające karierę jednego duchownego, co niesie jednak ze sobą pewne ryzyko błędu. I tak duchowny ów miał pojawić się po raz pierwszy w gronie duchownych kapituły katedralnej w dwóch dokumentach datowanych na 28 II 1330 r.¹⁶⁴ Był wówczas scholastykiem kapitulnym. Za tę samą osobę uznany został również prepozyt o tym imieniu z 1333 r. oraz prepozyt Johann z 1335 r. dodatkowo nazwany w tym dokumencie „de Robec”¹⁶⁵. Takiej próby interpretacji nie podjął się autor poprzedniego biogramu tego duchownego A. Mańkowski, który tylko wzmianki z 1333 i 1335 r., a więc dotyczące piastowania przez duchownego prepozytury, uznał za odnoszące się do Johanna von Robec. Natomiast Johanna, który w 1330 r. był scholastykiem, próbował łączyć z penitencjarzem z 1303 r. i kustoszem z 1310 r., co jednak ze względu na 20-letni okres przerwy między kolejnymi wzmiankami wydaje się hipotezą mało prawdopodobną.

16. Johann von Smalenburg („Johannes de Smalenburg”, „de Smalinburg”, „de Smalburgh”, „de Smalburg”, „von Smalyinburg”, „de Smalborg”)¹⁶⁶

Pochodził zapewne z Rzeszy, z miejscowości Smalenborch, położonej w diecezji kolońskiej, z której to pisał się student uniwersytetu w Heidelbergu Heynemannus Fricco¹⁶⁷.

Gdy pierwszy raz pojawił się dowodnie w składzie kapituły chełmżyńskiej, 1 I 1369 r., od razu pełnił funkcję prepozyta¹⁶⁸. Gdy następny raz został odnotowany, 25 XI 1371 r. w Lubawie, był już dziekanem i świadkiem wznowienia przez biskupa chełmińskiego Wikbolda przywileju dla wsi Hartowiec położonej niedaleko Lubawy¹⁶⁹. Był więc również z całą pewnością dziekanem niewymienionym

¹⁶¹ NKDM, cz. 3, nr 227 (13 XI 1379 r.).

¹⁶² Zob. jego biogram w: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 34, s. 350.

¹⁶³ UBC, nr 247 (14 IV 1335 r.).

¹⁶⁴ *Ibid.*, nr 226 (28 II 1330 r.), nr 227 (28 II 1330 r.).

¹⁶⁵ *Ibid.*, nr 236 (7 VI 1333 r.), nr 247 (14 IV 1335 r.).

¹⁶⁶ Zob. jego biogram w: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 34, s. 374.

¹⁶⁷ *Die Matrikel der Universität Heidelberg von 1386 bis 1553*, Th. 1, hrsg. v. G. Toepke, Heidelberg 1884, s. 21.

¹⁶⁸ Pr. Urk., Bd. 6, nr 713 (1 I 1369 r.).

¹⁶⁹ UBC, nr 328 (25 XI 1371 r.). Na temat wsi Hartowiec zob. w: *Słownik historyczno-geograficzny ziemi chełmińskiej*, s. 45–46.

z imienia, wspomnianym 3 XII 1371 r.¹⁷⁰, oraz dziekanem odnotowanym w lutym, lipcu i listopadzie 1374 r.¹⁷¹

Dalsza kariera kapitulna tego duchownego związana była z pełnieniem przez niego urzędu prepozyta kapitulnego, przy czym trudną do rozwikłania kwestią jest czas objęcia przez niego najwyższej z prałatur. Johann von Smalenburg z całą pewnością prepozytem był od 2 VII 1376 r.¹⁷², choć możliwe, że był nim już także 8 V 1375 r., kiedy wspomniany został niewymieniony z imienia prepozyt chełmżyński¹⁷³. Wzmiankę tę można jednak próbować łączyć także z Johannem von Neisse, który prepozytem był jeszcze w listopadzie 1374 r.¹⁷⁴ Poza wspomnianym już dokumentem z 2 VII 1376 r. Johanna na urzędzie prepozyta wspomina jeszcze osiem innych dokumentów¹⁷⁵, spośród których nie wszystkie znane były A. Mańkowskiemu, autorowi poprzedniego biogramu tego kanonika. Wśród godnych odnotowania jest choćby ten z 1 V 1377 r., w którym to niewymieniony z imienia prepozyt chełmżyński (był nim z całą pewnością Johann von Smalenburg) został wraz z biskupami poznańskim i wrocławskim mianowany przez papieża Grzegorza XI konserwatorem praw Dobiesława biskupa płockiego na trzy lata, a także ten z 17 IV 1380 r., kiedy to papież Urban VI polecił prepozytowi w Chełmży (był nim nadal Johann) przywrócić wikariuszom katedry płockiej dobra, których wcześniej pozbyli się, nie mając do tego uprawnień

17. Lorenz Zankenczyn („Laurentius Zankenczyn”, „Lorenz Zeankenczyn”, „Laurentius Czankeneren”)¹⁷⁶

Lorenz Zankenczyn pierwszy raz w źródłach odnotowany został w 1433 r., kiedy to zapisany został w metryce uniwersytetu w Rostocku. Wszechnicę tę ukończył w 1437 r., uzyskując bakalaureat¹⁷⁷.

¹⁷⁰ Pr. Urk., Bd. 6, nr 996 (3 XII 1371 r.).

¹⁷¹ UBC, nr 334 (5 II 1374 r.); CDW, Bd. 2, hrsg. von C. P. Woelky, J. M. Saage, Mainz 1864, nr 494 (poprawna data to 14 VII 1374; w CDW wydawca podał datę 18 VI); UBC, nr 336 (1 XI 1374 r.).

¹⁷² UBC, nr 344 (2 VII 1376 r.).

¹⁷³ Bull. Pol., t. 2, nr 2226 (8 V 1375 r.).

¹⁷⁴ Zob. UBC, nr 336 (1 XI 1374 r.); Bull. Pol., t. 2, nr 2153 (10 XI 1374 r. – prepozyt niewymieniony z imienia jednak najpewniej tożsamy z Johannem von Neisse).

¹⁷⁵ Bull. Pol., t. 2, nr 2349 (28 VIII 1376 r. – prepozyt niewymieniony z imienia); NKDM, cz. 3, nr 187 (1 V 1377 r. – prepozyt niewymieniony z imienia); UBC, nr 347 (10 VI 1377 r.); NKDM, cz. 3, nr 207 (19 VI 1378 r.); UBC, nr 352 (16 IV 1379 r.); NKDM, cz. 3, nr 227 (13 XI 1379 r.), nr 289 (17 IV 1380 r. – prepozyt niewymieniony z imienia); Cod. dipl. Pr., Bd. 5, hrsg. v. J. Voigt, Königsberg 1857, nr 22 (27 XII 1380 r.). Ostatni z wymienionych tu dokumentów datowany jest na rok 1381. Jednakże późniejsze rejestry konsekwentnie wymieniają datę 27 XII 1380 r., która jest niewątpliwie poprawna.

¹⁷⁶ Zob. jego biogram w: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 34, s. 414, a także biogram Wawrzyńca umieszczony w tejże pracy na stronie 396.

¹⁷⁷ *Prussia scholastica. Die Ost- und Westpreussen auf den mittelalterlichen Universitäten*, gesammelt v. M. Perlbach, Braunsberg 1895, s. 104.

Najpewniej pochodził z Gdańska¹⁷⁸ i był spokrewniony z immatrykulowanym w 1443 r. w Krakowie studentem zapisanym jako „Gedokus Czankenczin de Gdansk”¹⁷⁹.

Jego oświetlona źródłowo kariera w kapitule chełmińskiej zaczyna się być może już w 1445 r.¹⁸⁰ Wówczas to spotykamy oficjała chełmińskiego Lorenza, który przesłał biskupowi Johanowi Marienau spis parafii, które miały zostać objęte planowanym synodem¹⁸¹. Nie jest on wówczas nazwany kanonikiem, ale bardzo możliwe, że podobnie jak zdecydowana większość oficjałów chełmińskich posiadał także kanonię w Chełmży.

Z całą pewnością Lorenz w gronie kanoników chełmińskich pojawił się 18 VI 1450 r., jako wysłannik biskupa pomezaniańskiego Kaspara Linke do wielkiego mistrza Ludwiga von Erlichshausen¹⁸². A. Mańkowski uważał jednak, że on oraz pojawiający się od 1457 r. prepozyt Lorenz Zankenczyn to dwie różne osoby. Podejście to nie wydaje się jednak słuszne. Na prepozyturze Lorenza z całą pewnością wymieniają dwa dokumenty od 12 IV do 23 IX 1457 r.¹⁸³ i właśnie 23 IX 1457 r. prokrzyżacka część kapituły chełmińskiej przedstawiła wielkiemu mistrzowi prepozyta Lorenza Zankenczyna jako kandydata na biskupstwo chełmińskie w związku ze śmiercią Andreasa Sandberga, dotychczasowego kandydata zakonu na to stanowisko. Dalsze koleje związane są ze staraniami kandydata antykrzyżackiego Bartholomäusa Rogsenera i związanego z zakonem Lorenza Zankenczyna o zatwierdzenie na stolcu biskupim¹⁸⁴. Ów spór w łonie kapituły częściowo rozwiązała śmierć Lorenza i ugoda między zakonem a Bartholomäusem Rogsenere oraz zatwierdzenia papieskie. Wobec jednak sprzeciwu strony polskiej również Rogsenere nie został ostatecznie biskupem chełmińskim.

18. Nikolaus („Nycolaus”, „Nycholaus”, „Nikolaus”)¹⁸⁵

Dwa pierwsze dokumenty odnotowujące obecność Nikolausa w kapitule w Chełmży z okresu od czerwca do września 1275 r. podają, że był wówczas jako

¹⁷⁸ Osoby o tym nazwisku zostały odnotowane w księdze przyjęć do prawa miejskiego Młodego Miasta Gdańska. Są to Andrzej Czankenczyn i Piotr Czankenczin, zob. *Księgi Młodego Miasta Gdańska 1400–1455 (1458–1459)*, wyd. K. Kopiński, P. Oliński, Toruń 2008, s. 71, nr 210; s. 66, nr 29; s. 101, nr 1237; s. 40, nr 214. Około połowy XV w. spotykamy przedstawiciela tej rodziny, Mikołaja Zankenczyna, we władzach Starego Miasta Gdańska, zob. J. Zdrenka, *Urządnicy miejscy Gdańska w latach 1342–1792 i 1807–1814. Biogramy*, Gdańsk 2008, s. 381, nr 1294.

¹⁷⁹ *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508*, t. 1: *Textus*, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurk, I. Skierska, przy współpracy R. Grzesika, Kraków 2004, s. 198; *Prussia scholastica*, s. 47.

¹⁸⁰ UBC, nr 578 (10 IX 1445 r.).

¹⁸¹ Zob. też: W. Rozyński, op.cit., s. 16.

¹⁸² UBC, nr 594 (18 VI 1450 r.).

¹⁸³ *Ibid.*, dodatek do nr 625 (18 IV 1457 r.) – dodatek ten datowany jest na dzień 12 kwietnia, nr 627 (23 IX 1457 r.).

¹⁸⁴ Bull. Pol., t. 6, nr 1506–1508 (19 III 1460).

¹⁸⁵ Zob. jego biogram w: A. Mańkowski, *Pralaci*, t. 34, s. 305 oraz najnowszy biogram w: M. Dorona, op.cit., s. 358, nr 90.

kanonik również kapelanem biskupa chełmińskiego Wenera¹⁸⁶. Po kilkuletnim okresie milczenia źródeł, które – co warto zauważyć – dotyczyło całego składu kolegium chełmżyńskiego, Nikolaus pojawił się już jako prepozyt kapituły. O tym, że mamy w tym przypadku nadal do czynienia z tą samą osobą, przekonuje wzmianka z 19 II 1293 r., w której Nikolaus został nazwany „quondam capellanus episcopi”¹⁸⁷. Zarówno A. Mańkowski, jak i M. Dorna uważają, że duchowny ów na prepozyturze obecny był od 1 I 1285 r. do 11 IV 1286 r. Żaden z tych badaczy nie wziął jednak pod uwagę dwóch dokumentów, które mogą, aczkolwiek nie muszą, wydłużyć obecność Nikolausa na urzędzie prepozyta. Zarówno 28 II 1284 r., jak i 31 XII 1286 r. dokumenty wspominają niewymienionego z imienia prepozyta chełmżyńskiego. Bardzo możliwe, że jest nim w obu przypadkach Nikolaus. Tak więc duchowny ten na prepozyturze mógł być obecny przynajmniej od 28 II 1284 r. do 31 XII 1286 r.¹⁸⁸ Albo więc A. Mańkowski, a szczególnie M. Dorna, który deklaruje w swej bibliografii znajomość dużo większej liczby źródeł, nie znali tych dokumentów, albo uznali je za mało wartościowe. Sytuacja ta przy założeniu, że dokumenty te jednak były znane autorom poprzednich biografów tego duchownego, powinna być jednak odpowiednio skomentowana i poddana jakiejś krytyce¹⁸⁹.

Po okresie piastowania najwyższego z kapitułnych urzędów Nikolaus nie znika ze składu kolegium w Chełmży, będąc jeszcze szeregowym kanonikiem w okresie od 21 IV 1288 r. do 16 V 1303 r.¹⁹⁰

19. Nikolaus Goldaw („Nikolaus Goldaw”, „Golder”, „Golderi”)¹⁹¹

Jako kanonika chełmżyńskiego źródła odnotowywały go na przestrzeni czterech lat. Pełnił w tym okresie najwyższe kapitułne godności. W latach 1425–1428 poświadczony był na prepozyturze¹⁹². Natomiast 2 II 1429 r., jak podaje A. Mańkowski, już jako dziekan oraz „iudex et conservator” oliwskich cystersów subdelegował swoje pełnomocnictwo innemu kapłanowi¹⁹³. Godności sprawowane przez

¹⁸⁶ UBC, nr 85 (VI 1275 r.), nr 86 (10 IX 1275 r.).

¹⁸⁷ Ibid., nr 131 (19 II 1293 r.).

¹⁸⁸ Pr. Urk., Bd. 1, H. 2, nr 434 (28 II 1284 r. – prepozyt niewymieniony z imienia); UBS, nr 139 (1 I 1285 r.); Pr. Urk., Bd. 1, H. 2, nr 457 (2 III 1285 r.); UBC, nr 106 (5 III 1285 r.); UBPomes, nr 7 (10 IV 1285 r. – taką datę podaje regest zamieszczony w UBC, nr 107; w UBPomes. wydawca podał datę 12 kwietnia); UBC, nr 109 (15 IV 1285 r.); Pr. Urk., Bd. 1, H. 2, nr 473 (27 IX 1285 – znajduje się tam także informacja dotycząca jego pieczęci); UBC, nr 114 (11 IV 1286 r.); Liv. Urk., Abt. 1, Bd. 1, hrsg. v. F. G. von Bunge, Reval 1853, nr 509 (31 XII 1286 r.).

¹⁸⁹ R. Biskup, R. Krajniak, op.cit., s. 235.

¹⁹⁰ UBC, nr 115 (21 IV 1288 r. – tak wygląda poprawna datacja, ustalona przez M. Dornę, op.cit., s. 345; w UBC jest 21 IV 1287 r.), nr 120 (26 VII 1289 r.); NKDM, cz. 2, nr 82 (6 XII 1289 r.); UBC, nr 122 (14 XII 1289 r.), nr 126 (1 IX 1291 r.), nr 127 (14 X 1291 r.), nr 131 (19 II 1293 r. – w tej wzmiance określony jako „quondam capellanus episcopi”), nr 156 (16 V 1303 r.).

¹⁹¹ Zob. jego biogram w: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 33, s. 47.

¹⁹² UBC, nr 532 (11 VI 1425 r.), nr 539 (1426 r.); CDW, Bd. 4, hrsg. v. V. Röhrich, F. Liedke, H. Schmauch, Braunsberg 1935, nr 222 (31 I 1428 r.); UBC, nr 545 (1428 r.).

¹⁹³ UBC, nr 547 (2 II 1429 r.).

Nikolausa Goldaw w Chełmży są ostatnimi znanymi w karierze tego duchownego. Nie są natomiast pierwszymi. Wcześniejsza kariera tego duchownego została do-
brze rozpoznana dzięki badaniom Teresy Borawskiej¹⁹⁴. Nie podała ona co prawda,
że w 1389 r. Nikolaus Goldaw został poświęcony na wydziale prawa uniwersytetu
praskiego¹⁹⁵, jednak kolejne ustalenia badaczki są niewątpliwie cenne. Jak ustaliła
autorka, przed wstąpieniem w szeregi kapituły chełmżyńskiej Nikolaus był klery-
kiem warmińskim (1389/1390), a od 1399 r. proboszczem w Lichnowach (diecezja
pomezkańska). W 1403 r. otrzymał prowizję na kanonie warmińską i wrocławską.
Na Warmii posiadał także wikarię Bożego Ciała w Jachowie. Jeszcze przed 1415 r.
związał się jednak z diecezją chełmińską. Tam otrzymał parafię w Rożentalu ale
miał z niej zrezygnować przed 26 V 1419 r.¹⁹⁶ Wtedy, jak wskazuje T. Borawska,
wstąpił do zakonu krzyżackiego i rozpoczął w kapitule chełmżyńskiej karierę koś-
cielną, która została opisana wyżej¹⁹⁷. Jako że początki jego kariery związane są
głównie z diecezją warmińską, być może na Warmii należy doszukiwać się miejsca
pochodzenia owego duchownego.

20. Nikolaus Tiergart („Nikolaus Tirtgart”)¹⁹⁸

Pochodził najpewniej z Gdańska¹⁹⁹, tak jak jego krewni, kanonik warmiński
Augustyn Tiergart²⁰⁰ oraz jego brat Johann, prokurator krzyżacki w Rzymie i póź-
niejszy biskup kurlandzki, zmarły w 1456 r.²⁰¹ Należy jednak pamiętać, że nazwi-
sko to w średniowieczu odnotowywane było dość licznie nie tylko w Gdańsku, ale
również w Toruniu²⁰². A. Mańkowski uważał, że Nikolaus został wpisany na studia
w Wiedniu w 1403 r. i w Lipsku w 1409 r.²⁰³, Joachim Zdrenka natomiast w opubli-
kowanych niedawno biogramach urzędników miejskich Gdańska uznał wzmianki
mówiące o wykształceniu jako dotyczące Nikolausa Tiergarta, który w Głównym
Mieście Gdańsku był ławnikiem w 1415, rajcą w 1418 oraz sędzią w 1427 i 1431 r.,
nie komentując przy tym, iż wzmianki te mogą dotyczyć również kanonika chełm-
żyńskiego²⁰⁴. Rozstrzygnięcie, która z osób nosząca to samo imię i nazwisko była

---

¹⁹⁴ Opracowała ona biogram Mikołaja Goldaw, opublikowany w: *Słownik biograficzny kapituły warmińskiej*, Olsztyn 1996 (dalej cyt. SBKW), s. 71–72.

¹⁹⁵ *Prussia scholastica*, s. 20.

¹⁹⁶ A. Radziwiński, *Biskupstwa*, s. 143.

¹⁹⁷ *Ibid.*

¹⁹⁸ Zob. jego biogram w: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 34, s. 389.

¹⁹⁹ Pięciu przedstawicieli tej rodziny zasiadało we władzach Głównego Miasta Gdańska, zob. J. Zdrenka, op.cit., s. 347–348, nr 1175–1179.

²⁰⁰ SBKW, s. 254–255.

²⁰¹ Zob. jego biogram opracowany przez Jana-Erika Beuttela, opublikowany w: *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon*, hrsg. v. E. Gatz, Berlin 2001, s. 320–321.

²⁰² Zob. *Księga szosu*, s. 33, 90, 163; *Tabliczki woskowe*, s. 9.

²⁰³ A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 34, s. 389; *Prussia scholastica*, s. 24, 76.

²⁰⁴ J. Zdrenka, op.cit., s. 348, nr 1177.

rzeczywiście studentem wszechnicy wiedeńskiej i lipskiej, jest przy obecnym stanie badań w zasadzie niemożliwe.

Nikolausa Tiergarta w składzie kapituły katedralnej w Chełmży źródła odnotowały dwukrotnie. Raz w Lubawie 4 VIII 1421 r.²⁰⁵, drugi raz w Kurzętniku 16 XI 1422 r.²⁰⁶ W obu przypadkach Nikolaus był prepozytem.

21. Nikolaus von Frankenstein („Nikolaus de Frankensteyn”, „Frankenstein”, „Vrankensteyn”)²⁰⁷

Duchownego tego należy wywodzić albo bezpośrednio ze Śląska, z Ząbkowic Śląskich (niemieckie Frankenstein), albo z osiadłej w Prusach rodziny postępującej się tym nazwiskiem. Dość licznie osoby o tym nazwisku pojawiają się na terenie średniowiecznego Torunia²⁰⁸.

Nikolaus von Frankenstein w gronie kanoników chełmżyńskich pojawia się przez okres 19 lat. Pierwszy raz widzimy go 5 II 1374 r. w Wąbrzeźnie jako prepozyta kapitulnego²⁰⁹. Z tą godnością spotykamy go jeszcze w połowie lipca tego samego roku w Pasłęku²¹⁰. Kolejne trzy dokumenty odnotowują go w latach 1378–1405 już tylko jako zwykłego kanonika²¹¹.

22. Nikolaus von Schlochau („Nikolaus von Slochow”, „Slochaw”, „von Schlochau”)²¹²

Pochodził z Człuchowa, gdzie albo się urodził, albo piastował jakieś beneficjum przed wstąpieniem w szeregi kapituły. W jej składzie po raz pierwszy odnotowany został 16 X 1399 r., gdy piastował urząd kustosza²¹³. Kolejne jego zadania wewnątrz korporacji związane były z powierzonym mu urzędem prepozyta. A. Mańkowski widział go na tej godności od 13 XII 1401 r. do 5 I 1408 r.²¹⁴ Możliwe jednak,

²⁰⁵ UBC, nr 520 (4 VIII 1421 r.).

²⁰⁶ Ibid., nr 524 (16 XI 1422 r.).

²⁰⁷ Zob. jego biogram w: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 33, s. 40.

²⁰⁸ Zob. *Księga kamlarii miasta Torunia 1453–1495*, wyd. K. Kopiński, K. Mikulski, J. Tandecki, Toruń 2007 (indeksy); *Księga szosu* (indeksy); *Księga ławnicza Starego Miasta Torunia (1428–1456)* (indeksy); *Tabliczki woskowe*, s. 6; *Księga ławnicza Nowego Miasta Torunia (1387–1450)*, wyd. K. Ciesielska, Poznań–Warszawa 1973 (indeksy); *Liber scabinorum* (indeksy).

²⁰⁹ UBC, nr 334 (5 II 1374 r.).

²¹⁰ CDW, Bd. 2, hrsg. v. C. P. Woelky, J. M. Saage, Mainz 1864, nr 494 (dokument tu zamieszczony datowany jest na 18 VI 1374 r., jednak poprawna datacja to 14 VII 1374 r., a więc taką zaproponował wydawca *Urkundenbuch des Bisthums Culm* w regeście tego dokumentu; zob. UBC, nr 335).

²¹¹ NKDM, cz. 3, nr 207 (19 VI 1378 r.); UBC, nr 409 (28 I 1396 r.), nr 451 (15 VI 1405 r.).

²¹² Zob. jego biogram w: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 33, s. 27.

²¹³ UBC, nr 424 (16 X 1399 r.).

²¹⁴ Z tego okresu pochodzą następujące wzmianki odnotowujące Nikolausa na prepozyturze: UBC, nr 431 (13 XII 1401 r.), nr 432 (10 I 1402 r.); Bull. Pol., t. 3, nr 812 (4 III 1402 r. – prepozyt niewymieniony z imienia); *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525*, Pars I, Vol. 1, bearb. unter Mitwirkung zahlreicher Anderer v. E. Joachim, hrsg. v. W. Hubatsch, Göttingen 1948, nr 694 (26 I 1403 r.); UBC, nr 442 (14–20 IV 1403 r.); Bull. Pol., t. 3, nr 904 (29 V 1403 r.).

że urząd ten objął prędeż. Z okresu od 27 I 1400 r. do 28 III 1401 r. znamy trzy źródłowe wzmianki wspominające o prepozycie chełmżyńskim niewymienionym z imienia²¹⁵. Możliwe, że był nim wówczas już Nikolaus, choć owe informacje można próbować łączyć również z Bertholdem (zob. biogram nr 2), który ostatni raz na prepozyturze odnotowany został 16 X 1399 r. Nie wiadomo jednak, kiedy nastąpiła wymiana na najwyższej z prałatur. Możliwe jest bowiem, że Berthold nadal był prepozytem chociażby w roku 1400. Jednak sytuacji tej nie da się rozwiązać bez rozstrzygającego tę kwestię dokumentu.

Z okresu, w którym nie mamy wątpliwości, że prepozytem był Nikolaus, również znamy kilka wzmianek źródłowych proveniencji papieskiej wymienianych prepozyta w Chełmży bez podania jego imienia, nieznanych A. Mańkowskiemu. Z nich dowiadujemy się na przykład, że papież Innocenty VII w 1404 r. ustanowił Nikolausa wraz z biskupem kamienieckim i prepozytem klasztoru w Strzelnie na pięć lat konserwatorem praw prepozyta gnieźnieńskiego Mikołaja Strosberga. Ostatni raz na urzędzie prepozyta wymieniony został 5 I 1408 r. w Chełmży. Nie był to jednak koniec kariery kapitulnej tego duchownego. Jako zwykły kanonik był poświadczony jeszcze na dwóch dokumentach w 1410 r.²¹⁶

23. Nikolaus von Tuchel („Nicolaus von Tuchol”, „vom Tuchel”, „de Tuchell”, „Tuchol”, „de Tuchola”)²¹⁷

Pochodził z Tucholi. Pierwszy raz w gronie kanoników chełmżyńskich pojawił się 5 I 1408 r. w Chełmży, gdy jako kustosz był współwystawcą dokumentu kapitulnego²¹⁸. Gdy 2 IV 1410 r. kapituła nadawała sołtysowi z Zalesia Peterowi Schwan trzy łany wolne we wsi Leżno Wielkie²¹⁹ na prawie chełmińskim, był już Nikolaus prepozytem kapitulnym²²⁰. Na najwyższej z godności nie zagościł jednak zbyt długo gdyż już od 30 IX 1411 r. ponownie był kustoszem²²¹. Z tą godnością spotykamy go jeszcze pod koniec stycznia 1413²²², w 1426²²³ oraz 2 II 1429 r., kiedy to był świadkiem dokumentu kapitulnego, w którym kolegium kanonickie w Chełmży nadało przywilej wsi Gutowo w ziemi lubawskiej²²⁴.

– prepozyt niewymieniony z imienia), nr 988 (16 XI 1404 r. – prepozyt niewymieniony z imienia), nr 992 (25 XI 1404 r. – prepozyt niewymieniony z imienia), nr 1147 (1 IV 1407 r. – prepozyt niewymieniony z imienia); UBC, nr 459 (5 I 1408 r.).

²¹⁵ Bull. Pol., t. 3, nr 650 (27 I 1400 r.), nr 683 (12 VII 1400 r.), nr 741 (28 III 1401 r.).

²¹⁶ UBC, nr 465 (2 IV 1410 r.), nr 469 (8 VIII 1410 r.).

²¹⁷ Zob. jego biogram w: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 34, s. 391–392.

²¹⁸ UBC, nr 459 (5 I 1408 r.).

²¹⁹ Na temat tej wsi zob. w: *Słownik historyczno-geograficzny ziemi chełmińskiej*, s. 65.

²²⁰ UBC, nr 465 (2 IV 1410 r.).

²²¹ Ibid., nr 474 (30 IX 1411 r.).

²²² Ibid., nr 479 (31 I 1413 r.).

²²³ Ibid., nr 539 (1426 r.).

²²⁴ Ibid., nr 547. Na temat wsi Gutowo zob. w: *Słownik historyczno-geograficzny ziemi chełmińskiej*, s. 45.

Bardzo możliwe, że Nikolaus do kapituły chełmżyńskiej został przyjęty już jako osoba wykształcona, gdyż najprawdopodobniej Nicolaus de Thuchola, poświadczony w 1395 r. na wydziale prawa uniwersytetu praskiego jest tożsamy z późniejszym kanonikiem z Chełmży²²⁵.

24. Peter („Peter”, „Petrus”)²²⁶

Kanonik ten znany jest tylko z imienia, co nie pozwala na ustalenie wielu istotnych informacji, takich jak pochodzenie stanowe, geograficzne czy też wykształcenie. Petera wśród członków kapituły chełmżyńskiej widzimy zaledwie na przesłrzeni trzech miesięcy. Trzy będące do dyspozycji dokumenty obrazujące przebieg kariery Petera odnotowują go na prepozyturze w okresie od 9 VI 1367 do 26 VIII 1367 r.²²⁷ W tym ostatnim dokumencie Peter był świadkiem potwierdzenia przez biskupa chełmińskiego Wikbolda von Dobilstein przywileju biskupa Ottona dla wsi Łążyn, położonej nieopodal Lubawy²²⁸.

25. Richard von Dirschau („Richardus Diessow”, „de Dirsauie”)²²⁹

Alfons Mańkowski, autor pierwszego biogramu tego duchownego, znał go tylko z imienia, dysponując jedynie dokumentem biskupa Johanna wystawionym w Lubawie 23 III 1453 r., w którym Richard jako prepozyt wystąpił w roli świadka²³⁰. Dalsze badania nad karierą tego duchownego pozwoliły ustalić, iż pochodził on zapewne z Tczewa i piastował później urząd kustosa, gdyż we wzmiankach proveniencji papieskiej, najpierw 20 VIII 1457 r., został określony jako „Richardus Diessow presbyter, professus, canonicus et custos”²³¹, a następnie 27 III 1461 r. jako „Richardus de Dirsauie custos eccl. Culmensis”²³².

26. Steffan Medardi („Stephan Meydir”, „Steffanus Mederi”, „Meyder”, „Medardi”, „Meideri”)²³³

Kanonik ten w źródłach określany był różnorako, jednak dwukrotnie (najwięcej razy) nazwany został Medardi, co może oznaczać, że był synem niejakiego Medarda. Kariera kapitulna tego duchownego była bardzo zróżnicowana i wiąże się z obejmowaniem przez niego różnych godności. Po raz pierwszy spotykamy go w źródłach 2 IV 1410 r. w Chełmży, gdy jako pleban chełmżyński był gwarantem

²²⁵ *Prussia scholastica*, s. 21.

²²⁶ Zob. jego biogram w: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 34, s. 326.

²²⁷ Pr. Urk., Bd. 6, nr 570 (9 VI 1367 r.); A. Mańkowski, *Przywilej biskupa chełmińskiego Wikbolda z 1367*, ZTNT, t. 6: 1923, nr 1, s. 3–5; UBC, nr 320 (26 VIII 1367 r.).

²²⁸ Na temat tej wsi zob. w: *Słownik historyczno-geograficzny ziemi chełmińskiej*, s. 74.

²²⁹ Zob. jego biogram w: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 34, s. 357–358.

²³⁰ UBC, nr 607 (23 III 1453 r.).

²³¹ Bull. Pol., t. 6, nr 1166 (20 VIII 1457 r.).

²³² *Ibid.*, nr 1600 (27 III 1461 r.).

²³³ Zob. jego biogram w: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 34, s. 303.

pewnego dokumentu kapitulnego²³⁴. W tej samej roli wystąpił jeszcze raz 30 IX 1411 r. również w Chełmży, w dokumencie, w którym biskup chełmiński Arnold Stapel i kapituła zezwolili kanonikowi Johannowi Tannenbergowi na zachowanie funkcji prepozyta benedyktynów toruńskich do końca życia, tym samym zwalniając go z obowiązku rezydencji²³⁵. Kolejny z dokumentów odnotowujący Steffana, datowany na 31 I 1413 r., wymienił go jako komtura zamkowego²³⁶. Z okresu od listopada 1416 r. do około 1419 r. zachowały się cztery dokumenty, na których Steffan tytułowany był już jako prepozyt kapitulny²³⁷. Na najwyższej z kapitulnych godności nie skończył jednak on swojej kariery. 4 VIII 1421 r. w dokumencie biskupa chełmińskiego Johanna wystawionym w Lubawie został poświadczony jako dziekan²³⁸. Na tej samej godności był obecny jeszcze w listopadzie następnego roku²³⁹. Być może również w tym momencie jego kariera kapitulna nie została przerwana, a wymieniony tylko z imienia w listopadzie 1428 r. oficjał chełmiński Steffan to nadal ten sam duchowny²⁴⁰.

27. Volkmar („Volkmarus”, „Volkmer”)²⁴¹

Duchowny ten pierwszy raz w gronie kanoników chełmżyńskich odnotowany został 21 VII 1310 r., gdy jako prepozyt nadawał wraz z kapitułą niejakiemu Grzegorzowi 50 łanów we wsi Sugajno²⁴² w ziemi lubawskiej z dziesięcioma latami wolnizny²⁴³. W składzie kapituły zauważamy go jeszcze tylko raz, gdy jako zwykły kanonik został poświadczony na dokumencie biskupa chełmińskiego Mikołaja w czerwcu 1321 r.²⁴⁴

28. Werner („Wernherus”, „Wernerus”)²⁴⁵

Dwaj poprzedni autorzy biogramów Wenera, A. Mańkowski i M. Dorna, uważali, że kanonik ten w składzie kapituły obecny był od 21 III 1275 r. do 26 III 1297 r. Datę końcową trudno tutaj kwestionować. Pierwszą godnością, z jaką spotykamy Wenera w Chełmży, była prepozytura. Obaj wspomniani wyżej bada-

²³⁴ UBC, nr 465 (2 IV 1410 r.).

²³⁵ Ibid., nr 474 (30 IX 1411 r.).

²³⁶ Ibid., nr 479 (31 I 1413 r.).

²³⁷ Ibid., nr 498 (1 XI 1416 r.), nr 504 (17 XII 1417 r.), nr 507 (30 VI 1418 r.), nr 510 (około 1419 r.).

²³⁸ Ibid., nr 520 (4 VIII 1421 r.).

²³⁹ Ibid., nr 524 (16 XI 1422 r.).

²⁴⁰ Bull. Pol., t. 4: (1417–1431), wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Rzym–Lublin 1992, nr 2218 (28 XI 1428 r.).

²⁴¹ Zob. jego biogram w: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 34, s. 393.

²⁴² Na temat tej wsi zob. w: *Słownik historyczno-geograficzny ziemi chełmińskiej*, s. 123–124.

²⁴³ UBC, nr 164 (21 VII 1310 r.).

²⁴⁴ Ibid., nr 193 (11 VI 1321 r.).

²⁴⁵ Zob. jego biogram w: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 34, s. 399 oraz najnowszy biogram w: M. Dorna, op.cit., s. 365, nr 110.

cze widzą owego duchownego na tym urzędzie od 21 III do 10 IX 1275 r.²⁴⁶ Jest jednak bardzo możliwe, że Werner prepozyturę objął już wcześniej, a niewymieniony z imienia prepozyt chełmżyński, wspomniany 5 XI 1274 r. to właśnie on²⁴⁷. Tak więc w składzie kolegium kanonickiego mógł ów Werner pojawić się prędzej, niż chcieli tego A. Mańkowski i M. Dorna. Równie prawdopodobna jest dłuższa obecność Wenera na najwyższym z kapitułnych urzędów. 6 I 1276 r. odnotowany został ponownie niewymieniony z imienia prepozyt chełmżyński, którym być może nadal był Werner²⁴⁸.

Po kilkuletnim okresie milczenia źródeł, w kwietniu 1285 r. spotykamy go na kolejnej z prałatur, dziekanii²⁴⁹. Od 2 IX 1288 do 1 IX 1291 r. był z kolei tylko zwykłym kanonikiem²⁵⁰. Ponownie na dziekanii zauważamy Wenera z całą pewnością 17 IV 1296 r., choć bliskość dat wskazuje, że na tym urzędzie był obecny także 11 kwietnia, mimo że dokument z tego dnia nie odnotowuje go na tej godności²⁵¹. Na urzędzie tym nie wymieniały go już natomiast dokumenty z września 1296²⁵² i marca 1297 r.²⁵³, co wskazuje, że wówczas był już najpewniej zwykłym kanonikiem.

---

²⁴⁶ UBC, nr 84 (21 III 1275 r.), nr 85 (VI 1275 r.), nr 86 (10 IX 1275 r.)

²⁴⁷ Ibid., nr 83 (5 XI 1274 r.).

²⁴⁸ UBS, nr 98 (6 I 1276 r.); zob. R. Biskup, R. Krajniak, op.cit., s. 235–236.

²⁴⁹ UBC, nr 109 (15 IV 1285 r.).

²⁵⁰ Pr. Urk., Bd. 1, H. 2, nr 528 (2 IX 1288 r.); UBC, nr 120 (26 VII 1289 r.), nr 126 (1 IX 1291 r.).

²⁵¹ Cod. dipl. Pr., Bd. 1, nr 162 (11 IV 1296 r.); UBS, nr 178 (17 IV 1296 r.). A. Mańkowski wysunął przypuszczenia, że mogła zaistnieć sytuacja, iż w owym czasie w kapitule chełmżyńskiej było dwóch kanoników o imieniu Werner. Sytuacji tej w żaden sposób nie komentuje M. Dorna. Wydaje się jednak, że próba łączenia tych dwóch wzmianek z jednym duchownym nie jest pozbawiona sensu. Najpewniej pisarz dokumentu z 11 IV 1296 r. nie zapisał urzędu, który już wówczas Werner zapewne posiadał.

²⁵² UBS, nr 183 (8 IX 1296 r.).

²⁵³ UBC, nr 147 (26 III 1297 r.).

DIE PRÖPSTE DES DEUTSCHORDENSDOMKAPITELS IN KULMSEE
IN DEN JAHREN 1266–1457

Zusammenfassung

Schlüsselbegriffe: Kirchengeschichte, Bistum Kulm, Domkapitel, Deutschordensgeistlichkeit, Deutscher Orden, Prälaten und Kanoniker

Der Artikel stellt die Untersuchungsergebnisse zu den Karrieren der Pröpste des Domkapitels in Kulmsee zur Ordenszeit dar. Für den Zeitraum zwischen 1266 und 1457 ließen sich 28 Pröpste ermitteln; für diese wurden Biogramme erstellt und anschließend ihre Karrieren einer prosopographischen Analyse unterzogen.

Die Pröpste waren die Vorsteher des Kapitels, sie verwalteten in dieser Funktion das Vermögen der Korporation und vertraten sie nach außen. Sie waren die höchstrangigen Prälaten im Kulmseer Kapitel. Die Analyse ihrer Karrieren ermöglicht es, einige Schlussfolgerungen anzustellen.

Für 16 Geistliche, und somit für mehr als die Hälfte, ließ sich die regionale Herkunft bestimmen. Vier von ihnen stammten aus der Diözese Kulm, genauer aus Thorn, fünf aus Pommerellen, drei aus Schlesien, zwei aus dem Heiligen Römischen Reich und jeweils einer aus dem Diözesen Pomesanien und Ermland. Somit zeichnet sich eine Dominanz regionaler Rekrutierung aus dem Herrschaftsbereich des Deutschen Ordens ab.

Die soziale Herkunft ließ sich für 12 Pröpste feststellen. Einer entstammte der Reichsministerialität, die übrigen dem Bürgertum (fünf von ihnen kamen aus Thorner bzw. Danziger Patrizierfamilien).

Eine Universitätsausbildung konnten fünf Geistliche vorweisen. Bei einem ließ sich der Studienort nicht ermitteln. Von den übrigen hatten zwei in Prag studiert sowie jeweils einer in Rostock, Leipzig und Wien.

Als Geistliche von hoher Autorität in der Diözese wurden die Kulmseer Pröpste in Erwägung gezogen, als man versuchte, im Ordensstaat eine Hochschule zu gründen. Sie sollten das Recht zur Verleihung akademischer Grade erhalten. Von diesem Recht machten sie niemals Gebrauch, denn letztlich kam es nicht zur Universitätsgründung in Preußen.

Interessant sind zudem die Kontakte der Pröpste zum Apostolischen Stuhl. Die Geistlichen wurden von den Päpsten zu Bewahrern der Rechte von Bischöfen, Kapiteln und Kapitelpröpsten eingesetzt. Sie richteten auch über Beschwerden, zogen überfällige Zehntzahlungen ein und setzten Geistliche in Benefizien ein. Auch selbst wandten sie sich an den Papst, wovon die Bitten um Gewährung eines vollständigen Ablasses in articulo mortis zeugen.

PROVOSTS OF THE TEUTONIC CATHEDRAL CHAPTER IN CHEŁMŻA
IN THE YEARS 1266–1457

Summary

Key words: *The history of the Church, the Culm diocese, the cathedral chapter, Teutonic clergy, the Teutonic Order, prelates and canons.*

The article shows the results of the research on the careers of provosts of the cathedral chapter in Chełmża in the Teutonic period. For the period 1266–1457 we managed to identify 28 provosts, for whom biographical entries were made. Next, their careers underwent the prosopographic analysis.

Provosts were heads of the chapter, which entitled them to manage the wealth of the corporation, which they represented outside. They were prelates of the highest rank in the Chełmża chapter. The analysis of their career let us draw a few conclusions.

The territorial origin was defined for 16 clergymen, which means more than a half of them. Four of them came from the Culm diocese, more precisely from Toruń, 5 from Pomerelia, 3 from Silesia, 2 from the Reich, and 1 from the Pomesanian diocese and 1 from the Ermland (Warmia) diocese. As can be seen, the local recruitment prevails, being limited to the authority of the Teutonic Order.

The social background was defined for 12 provosts. One came from ministeriales of the Reich, others were representatives of the bourgeoisie (5 of them came from patrician families of Toruń and Gdańsk).

Five of them had university education. The place of university studies was not defined for one of them. Among the rest, two studied in Prague, one in Rostock, and one in Leipzig and Vienna.

The Chełmża provosts, as clergymen having great authority in the diocese, were taken into account during the attempts to establish a higher education institution in the Teutonic State in Prussia. They were to get the right to give academic titles. They did not use those rights, as a university in Prussia was never established.

Another interesting aspect are contacts of provosts with the Holy See. The clergymen were appointed by the popes to become conservators of the rights of bishops, chapters, chapter provosts. They also investigated complaints, collected back tithes, introduced the clergy to benefices. They also turned to the Pope, the evidence of which are requests for plenary indulgence in articulo mortis.